

היכל הבעש"ט

מאסף למשנת החסידות,
תולדותיה וגנזיה

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2023

שנה ט"ז • גליון מ"ג • חורף תשפ"ג

היכל הבעש"ט

מאסף למשנת החסידות
תולדותיה ונביאיה

יוצא לאור ע"י

מכון הבעש"ט

מוסד להפצת תורת הבעש"ט

הרב נחום גרינוואלד

לייקוואוד

עורך

חברי המערכת:

הרב דוד אולידורט

ברוקלין

הרב ברוך אבערלאנדער

בודאפעסט

הרב מנחם מענדל קסטל

בני ברק

ISSN 1545-8423

Copyright © 2022

לשילוח מאמרים ותגובות:

Machon Habesht

37 Maplewood Terrace

Lakewood, NJ 08701

MachonHabesht@gmail.com

עיצוב ועמית: לוי רבינוביץ

lyt5754@gmail.com

תהיה: יעקב לנדא

leyakov770@gmail.com

משולחן המערכת

עומדים אנו בנעילת שערי ההיכל, 'היכל הבעש"ט', הארבעים ושלושה, אשר בשעריו מביאים אנו כרגיל מבחר מאמרים בענייני תורת החסידות, מנהיגיה ותולדותיה מכל רחבי עולם החסידות, ומהם מאמרים יסודיים וכיוריים מרתקים ומעוררי מחשבה במעמקי החסידות וזמניה.

הנה מקצת מהנושאים הנידונים בגיליון היכל זה. במדור 'גזנות' תבוא בתוך הדברים חשיפה של חסידות נסתרת אצל אחד הגאונים בראשית ימי החסידות הגאון רבי אריה ליב מטאטנוב, בעל "יריעת האהל", שמתברר שהיה שייך לחנוכה החסידות. יריעה ארוכה ומרתקת משל הרה"ח ר' אל"י מטוסוב היא חשיפת מהות הקונטרס המגן על החסידות בשם 'אגרת הויכוח והשלום'. הקונטרס מתפרסם מחדש מתוך כתבי יד עם מבוא מפורט, כשגולת הכותרת לראשו - הנהגות מאדמו"ר ה'צמח צדק'. במדור 'דרכי החסידות' מתפרסם בירור הלכתי ביסוד המבואר מהבעש"ט שאין לחזור כשטעו בתפלה, מאת הגאון הגדול, מגדולי פוסקי דורינו, רבי גבריאל ציננער שליט"א. באותו מדור מתפרסם מחקר תגליתי על מנהג חלוקת תפוחים לבילי הושענה רבה אצל יוצאי רוסיה הלבנה, ליטא ועוד.

מאמר מרתק נוסף הינו תיאור מפגש פלאי של הגה"ק רבי צבי הירש מליסקא עם אישים מתבוללים למחצה שאף נענה להשיב על שאלותיהם. הסיפור התפרסם בעבר בספר עלום כאנגליה ובא כאן תרגומו עם הערות, מעשה ידי הרב יצחק נתן שטראה. כן הבאנו פרקים מתולדות הגאון הייחודי ר' צבי יחזקאל מיכלואהן מפלוצק, בידי הרב אפרים גראססבערגער. מחקר יסודי ומאיר עיניים מופיע אודות היוסדות 'כולל וואהלין' בידי צדיקי אוקראינה לעומת הכולל, של צדיקי רוסיה ורוסיה הלבנה, מאת הרב מנחם מענדל שטראקס. חומר מעניין נוסף הוא של דרשה חסידית מאת החסיד רבי טוביה בעלשין, מגדולי חסידיו הוב"ד, בצירוף מאמר המגולל את תולדותיו מעשה אומן, בידי הרב שמואל סופער.

מלבד האמור יש שלל גדול מאמרים אחרים בהסברת החסידות ותולדותיה, תעודות ומכתבים חסידיים שמתפרסמים כאן כפרסום ראשון, תגובות, מכתבים והמשכים מגיונות קודמים הדנים מנקודות נזיית חדשות ומעמיקות בכל שטחי החסידות.

מקוים אנו שכמו ההיכלות הקודמים שמצאו חן בעיני מבקשי החסידות ושוחריה, אף היכל זה יתרום להרמת קרן החסידות ומשנתה, ויקדם את קיום היעוד של יוצאו מעיינותיהן חוצה מההיכל הפנימי עד לחוצה ממנו, אכ"י.

כל הזכויות שמורות למערכת. ואין להדפיס או לפרסם מאמרים ומכתבים המובאים בקובצינו בלי קבלת רשות בכתב מהמערכת.

הרב ישראל ברדה

שד"ר בבין קריתים:**קהילות חב"ד בחבלי ווילנא-וואהלין
בדורו של כ"ק אדמו"ר הרי"צ מליובאוויטש נ"ע**

תעודות ומסמכים ממסע שד"רותו של הרב אברהם יצחק מגידסון
השופכים אור על עבודתו הקשה בשדה הפצת היהדות והחסידות

דברי מבוא

על מוסד השדרו"ת בעולם החב"די מראשיתו עד ימי התקופה האחרונה

מוסד השד"רות (=שד"ר, ר"ת שלוחי דרחמנא או שלוחא דרבנן) וותיק הוא מימי קדם, בין אם למטרת חיזוק כלכלת יושבי ארץ ישראל, ובין אם לצורך החזקת בני תורה ועניי ישראל. תחילת השד"רות החב"דית המאורגנת שימשה בעיקר למטרת תמיכה בעלייה החסידית לארץ ישראל, שהחלה בשנת תקל"ז.¹ אך מצאנו כבר אז כי היא שימשה למטרות צדקה אחרות, והבולטת שבהן היא העזר לבני הכפרים המגורשים, שלצורך זאת נדד אדמו"ר הזקן בעל התניא נ"ע בעצמו בעיירות, בשלהי ימי נשיאותו.²

עם השנים מטרות הצדקה החב"דיות התחלפו והשתנו בהתאם לצרכים אחרים שניצבו בתקופות השונות, כגון למטרת תמיכה בישיבת 'תומכי תמימים', פדיון שבויים, החזקת החיילים היהודים בצבא הרוסי, וכדומה. מטרה חשובה היא אסיפת כספים עבור 'מעמד' (תמיכה בבית הרב).

בתקופת אדמו"ר הזקן איסוף 'מעמד' לא נעשה באופן יזום מצדו ואיסופו לא אורגן על-ידי שד"רים, כי אם על ידי 'יחידים מתנדבים', כדבריו במענהו לאחת מהשאלות שנשאל במאסרו, ואלו הם: "רק איזה יחידים מתנדבים יחד ושולחים לי נדבתם כרצונם בלי שום בקשתי מהם".³ התבססות איסוף ה'מעמד' נעשתה כמעט תיכף לאחר הסתלקות אדמו"ר הזקן,

1. למעורבות אדמו"ר הזקן בשד"רות ארץ ישראל – ולהתפתחותה כשד"רות חב"דית עצמאית – ראו בהרחבה: ר' שלום דובער לוין, 'תולדות חב"ד בארץ הקודש', ניו יורק תשמ"ח.

2. על מסע זה ראו: ר' יהושע מונדשיין, 'מסע ברדיטשוב', ירושלים תשע"ז.

3. אגרות קודש – אדמו"ר הזקן, ניו יורק תשע"ב, עמ' רכה.

כאשר מצבה הכלכלי של משפחת 'בית הרב' היה בכי רע בשל נדודיה וכליון רכושה בתום מלחמת רוסיה-צרפת בשנת תקע"ג. האיסוף אורגן עלידי ראשי החסידים: ר' פנחס רייזעס, ר' זלמן רייזעס ור' שלמה פריידעס.⁴

בדור אדמו"ר האמצעי מליובאוויטש נ"ע התווספה לעבודת השד"ר מחויבות נוספת, היא "חזרת דא"ח" (=דברי אלוקים חיים, כינוי בעולם החב"די לתורת החסידות) בכל מקומי הליכתו. חזרת דא"ח הייתה נהוגה כבר אצל אדמו"ר הזקן,⁵ אך אדמו"ר האמצעי שם לחוק כי כל חסיד "בהליכתו חזרה [מליובאוויטש] לביתו צריך להתעכב יום או יומים בכל עיר ועיר בדרך נסיעתו, ובכל מקום הינו מחויב לחזור דא"ח ברבים, אותם המאמרים ששמע מליובאוויטש".⁶ מסתבר שלא נפקד חלקו של השד"ר מחיוב זה, וכנראה מני אז נכרך תואר 'חזור' גם לשד"ר.

בתקופות מאוחרות יותר ניתן לראות כי לעיתים 'חזרת הדא"ח' תפסה מקום לעצמה, כך שהיא הייתה מטרתה העיקרית של שליחות ה'משולח'. דוגמא לכך אפשר לראות במכתבי

4. ראו: ר' שלום דובער לוין, 'תולדות חב"ד ברוסיה הצארית', ניו יורק תש"ע, עמ' קב-קג.

5. ר' יהושע מונדשיין התחקה אחר תחילת קיום חזרת דא"ח בהווי החב"די, וכתב: "אצל חסידי חב"ד נוצר מושג "החזור" בשנות כהונתו של... האדמו"ר האמצעי... שהצטיין בריבוי מאמרי החסידות שדרש, מהם ארוכים להפליא... כך ש"לאו כל מוחא סביל דא", ולחזרתם המדויקת של דרושים אלה כלשונם צלחו חסידים בודדים בלבד, מן המצוינים שבהם, והם שנקראו 'חוזרים' (יהושע ד. לבנון, 'מוטיבים חב"דיים ב"הנדח" לש"י עגנון, בקורת ופרשנות, אוניברסיטת בר-אילן, גליון 16 (אדר א' תשמ"א), עמ' 139-138). אך כבר העירו על זה – לאחר שנדפסה רשימת 'דברי ימי החוזרים' – כי מיסוד התפקיד היה כבר בדורו של אדמו"ר הזקן. ויש להוסיף, כי מלבד מסורות מאוחרות שבהן התייחסות למוסד ה'חזור' בדור אדמו"ר הזקן ישנו גם רישום מוקדם, ככל הנראה מתקופת זמן אדמו"ר ה'צמח צדק', ובו מוזכר 'חזור' באופן מפורש כמתייחס לתקופת אדמו"ר הזקן: "הכתב הלז שייך לה"ה הרבני הנגיד והקצין מופלג ומפורסם חו"נ וו"ח י"א כשת"ה מוהר"ר אלימלך ב"ה מופלג ומפורסם וו"ח י"א חו"נ וכו' כשת"ה מו"ה מרדכי בהרב הגאון המופלג ומפורסם צדיק מרנא ורבנא מוהר"ר אלימלך שטאלבערג חוזר דהרב מורנו ורבנו צדיק הדור כשת"ה מוהר"ר שניאור זלמן זצוק"ל" (מאמרי אדמו"ר האמצעי במדבר ח"ה עמ' א'תרצו בשו"ג). היסוד לכך שאני מניח שרישום זה הוא מזמן ה'צמח צדק' הוא משום שהוא נמצא כרוך עם מאמרים רבים (כת"י 146), ובכריכתו נרשם: "תורת אדמו"ר שליט"א". אמנם רוב הדרושים בכת"י הם מדרושי אדמו"ר הזקן ואדמו"ר האמצעי, אך הוא כולל בתוכו גם את הדרוש 'וידבר משה אל ראשי המטות' שבכותרתו נרשם: תורת אדמו"ר שאמר בק"ק ניזין פ' מטות תקצ"ו לפ"ק. ואף שגם דרוש זה שייך לאדמו"ר האמצעי כפי שאפשר להיווכח מסגנונו, הרי שסוף-סוף התאריך ("תקצ"ו לפ"ק") מעיד עליו שנכרך בכת"י בתקופת אדמו"ר ה'צמח צדק'.

6. 'אגרות קודש – אדמו"ר הרי"צ', כרך ג, עמ' שלט (תוכן זה הובא גם ב'אגרות קודש – אדמו"ר זי"ע', כרך ד, עמ' שסא; כרך ו, עמ' קלב). כ"ק אדמו"ר זי"ע סיפר רבות בהקשר זה על תשובת אדמו"ר האמצעי לאחד החסידים שרצה להימנע מלקיים חוק זה, ראו: לקוטי שיחות, כרך כד, עמ' 144. ועוד.

אדמו"ר הרש"ב בעת ניסיונו לפתור את חדלון לימוד הדא"ח במושבות חסידי חב"ד, ואחת ההצעות הייתה לשלוח "שוד"ר בענין הקדוש והנעלה הזה".⁷ מטרה זאת הועלתה גם במכתב אדמו"ר הרי"צ מ"ב מנחם אב תרצ"ז: "טוב הדבר לשלוח את אחד מאנ"ש שי' בתור משולח. ונסיעתו תהי' רק בשביל ענין החסידות, שלא לערב בזה שום ענין מעניני צדקה וממון, ורק ביחוד בשביל הרבצת חסידות והתעוררות לדרכי החסידים ואהבת ריעים".⁸

החשיבות הרבה אותה העניקו רבותינו נשיאנו ל"חזרת דא"ח" על-ידי המשולח ולפעולותיו ברוחניות משתקפת יפה במכתב תוכחתו של אדמו"ר הרי"צ לאחד השד"רים:

הנה אתה דרך להאריך בההכנות ובמנוחת הנ[פש] אחר נסיעתך, ומקצר בעצם הנסיעה כמנהג הסוחרים, אהער אהין, גענומען דעם מזומן און א גוטן טאג [=כאן ושם, לוקחים את ה[כסף] "מזומן" ויום טוב], היפך ממש מאת הסדר המיוסד מהוד כ"ק אבותנו רבותנו הק' צוקללה"ה נבג"מ זי"ע בשוד"רים הנוסעים בגביית מעמדות בשביל עניני תורה, חסד, וצדקה, שהצטוו להתעניין במצב הנהגת הרבנים השו"בים המלמדים וגבאי בתי הכנסיות והבע"ב ובני ביתם וביחוד הצעירים והבחורים, והי' השוד"ר והמשולח מאורי אור תורה ועבודה בכל מקום בואם ומקדשי שם שמים, ואתה הנך בא רק כגובה מכס וחסל.⁹

התמנות 'משולחים' נעשתה ישירות על-ידי הרבי (או עכ"פ בהסכמתו), והנבחרים היו מגדולי החסידים ומפורסמים בתורתם ובעבודתם את ה'.¹⁰ אנו מוצאים כי לכל 'משולח' היה תחום פעילות מוגדר, כך היה להר"ר הלל מפאריץ, לרשב"ץ, לשד"ר 'כולל חב"ד' ועוד.¹¹ ככל הנראה סמכות תפקידם הביאתם לתקן תיקונים בעיירות בחיזוק הדת וביראת-שמים, והם

7. 'אגרות קודש - אדמו"ר הרש"ב', כרך ו, עמ' קפז. בהרחבה על מפעלו זה ראו: ר' נחום גרינוואלד, 'פעולות כ"ק אדמו"ר הרש"ב להתעוררות ללימוד החסידות בקרב חסידי חב"ד', 'היכל הבעש"ט', גליון מ (קיץ תש"פ), עמ' רו-רט, ריח-רכ.

8. 'אגרות קודש - אדמו"ר הרי"צ', כרך ד, עמ' צח.

9. אגרות קודש - אדמו"ר הרי"צ, כרך י, עמ' סה; כרך יז, עמ' שצח.

10. בעדות על תקופת ה'צמח צדק' נרשם: "ולמשולחים יבחרו רק גדולי היחש ויודעי קבלה למען יטיפו לעם" ('חצר הרבי ה'צמח צדק' בעין התנועה בדרכי החיים", מרחב, גליון ג (תשרי תשפ"ב), עמ' 180-179). ראה 'היכל הבעש"ט' גליון מב על השד"ר החסיד הנודע רבי יוסף מליובאוויטש.

11. 'פלח הרמון', ווילנא תרמ"ז, עמ' vii-vi; אגרות קודש - אדמו"ר הרי"צ, כרך ב, עמ' שסח; תולדות חב"ד בארץ הקודש, עמ' רנו. ועוד.

נחשבו – גם בעיני החסידים המקומיים – לבעלי סמכות הכרעה בשאלת מחלוקות פנימיות ובקביעת מינויים.

תפקיד זה שהיה מרכזי בהווי החסידי לא קיים עוד במתכונת דומה, והוא השתנה בהדרגה. תחילת התפרקותו הייתה בעקבות פרוץ מלחמת העולם הראשונה, כאשר מקום מגוריהם של מרבית חסידי חב"ד התפרד לשתי מדינות, חלק הארי נשאר בברית המועצות, והחלקים הצפון-מערביים סופחו למדינת פולין. אפשרות קיום קשרים בין אנ"ש בשתי המדינות התבטלה לחלוטין, ובתוככי רוסיה הוכרחה עבודתם של השד"רים להיות חשאית, מבלי שתהא להם היכולת להשפיע בהיקף רחב שיביא להכנסות של ממש, הן בגלל היכולת הכלכלית של חסידי חב"ד בהם והן בגלל התערבות השלטונות במניעת חיזוק מוסדי הדת.¹²

על אף זאת, אדמו"ר הריי"צ המשיך לזרז את אנ"ש מחוץ לברית המועצות בדבר שילוח שד"רים על מנת שיפעלו בחיזוק תנאי הדת במקומות מושבותם. אמנם רוב פעילות זו הופנתה בעיקר כלפי ארצות מערב אירופה, ארצות הברית ודרום אפריקה, בשל התנאים הכלכליים הירודים במדינות לטביה ופולין.¹³

בחודשים הראשונים לאחר יציאת כ"ק אדמו"ר הריי"צ מברית המועצות, בתחילת שנת תרפ"ח, התחילו ניסיונות ממשיים לחדש את השד"רות החב"דית באופן יציב ורחב יותר.¹⁴ התחלת תחייתה של מוסד השד"רות החב"דית ובנייתה – ובייחוד למען החזקת 'בית רבי' – נעשה החל משנת תרצ"ב. הראשונים שבהם אשר נבחרו בשנה ההיא הם: ר' שמעון לייב גרינברג, שד"ר בצרפת;¹⁵ והרב אברהם יצחק מגידסון שד"ר בחבלי ווילנא-וואהלין (בו תעסוק רשימה זו).

שנה לאחר מכן, בשנת תרצ"ג, נשלח לארצות הברית הרב יצחק הורביץ ('דער מתמיד').

12. ראו: ר' נחום גרינוואלד [לעיל, הערה 7], עמ' רכד-רכה.

13. ר' שלום דובער וולפא, 'עבד מלך', תשס"ח, פרקים י"א. על התנאים הכלכליים באירופה ראו: ר' שלום דובער לוין, 'תולדות חב"ד ארצות הברית', ניו יורק תשמ"ח, עמ' צה. ועוד.

14. ראו: ר' אהרן לייב ראסקין (עורך), 'הרי"ף, תשורה יאָרמוש-ראַסקין', י"ג מנחם אב תשע"ח, עמ' 210-211, 222, 239. אמנם בתקופה זו כיהן כשד"ר ר' עזריאל זעליג סלונים ('עבד מלך', פרקים יב-יג), אך הוא רק המשיך בתפקידו כמקודם (ראו בהערה הקודמת). בדומה לכך, גם הרב אריה לייב שיינין עסק בכך בתקופה זו (ר' אברהם אליעזר הורוויץ, 'מכתבי חסיד בן דורם של אדמו"ר הרש"ב ובנו אדמו"ר הריי"ץ', 'היכל הבעש"ט', גליון מ (קיץ תש"פ), עמ' שצט, תז), וגם הוא עסק בזה על-פי הוראה מוקדמת (ראו להלן, הערה 35). אך לא הייתה התמנות חדשה בתקופה זו.

15. 'אגרות קודש – אדמו"ר הריי"צ', כרך ב, עמ' שצד.

כמה שנים לאחר מכן נסעו לארצות-הברית גם ר' מרדכי חפץ והרב שמואל לויטין.¹⁶ בשנת תרצ"ד נשלח ללטביה הרב ירחמיאל בנימינסון,¹⁷ והוא חדל מעבודתו כשד"ר זמן לא-רב לאחר מכן.

נראה שאפשר לומר כי מבין כל שד"רים אלו הרי שד"רות הרא"י מגידסון – ולתקופה קצרה גם זו של הר"י בנימינסון – היא הקרובה ביותר להיות כסדר שהיה 'כשנים הקדמונים', בשל הרקע החסידי שהיה נחלת תושבי אזור זה, אשר בתקופות הקדומות רבים מבני האזור היו נוסעים לליובאוויטש ובתקופה זו עוד נותרו מבני דור-דעה אלו. אמנם למרות שהייתה אז התעממות בהתקשרות לרבותינו הרי שהדבר נבע מנסיבות הזמן והמקום, ועדיין – גם בתקופה זו – היו הקהילות קרובות לציור היהודי-חסידי שלפני מלחמת העולם הראשונה.

לאחר מלחמת העולם השנייה שינתה השד"רות החב"דית את אופייה כמעט לחלוטין. איסוף דמי 'מעמד' התארגן בקהילות אנ"ש באופן מקומי. איסוף צדקה למטרות אחרות – כגון: 'כולל חב"ד',¹⁸ 'תומכי תמימים', 'בית רבקה' ועוד – השתכלל יותר בשל ההתפתחות המודרנית, ואמנם איסוף זה עדיין המשיך (וממשיך) להתקיים גם במסגרת שד"רות, אך שד"רות זו נעשתה ממוקדת יותר, והיא נעדרת האופי, ההשפעה והמעמד שאפיינו את השד"רות שהתקיימה בדורות הקודמים. כיום חלל זה מתמלא על-ידי השלוחים וה'משפיעים'.

לתולדות הרב אברהם יצחק מגידסון

הרב אברהם יצחק מגידסון (להלן הרא"י), יליד הומל, בנם של ר' זאב וואלף ומרת פריידא רבקה מגידסון. משפחת הרא"י תוארה ברשימת זכרונותיו של הרב ישראל ג'ייקובסון, ואלו דבריו: "ר' זאב מגידסאן, א' בעל הבית ישער חסידישער איד, הכרתיו אויבן אויף [= יהודי חסידי בעל-ביתי שהכרתיו מלמעלה (בשטחיות)], דר נגד ביתם של המשפחה המפורסמת דוכמאן (החסיד ר' מרדכי יואל¹⁹ ובנו ר' דוב מ"מ ע"ה ויו"ח, רחוב אירונסקי 14). שלושת בניו

16. על פעילות השד"רים בארצות הברית ראו: תולדות חב"ד בארצות הברית, פרקים כב, לב-לג.

17. 'אגרות קודש – אדמו"ר הרי"צ', כרך ג, עמ' קכה.

18. דוגמה לשד"רות כולל חב"ד בתקופה זו ראו: שניאור זלמן דוכמאן, 'לשמע און', תרגום ועריכה: ר' לוי

יצחק ברוק, תשע"ו, עמ' 322-314.

19. ר' מרדכי יואל דוכמן (ב' סיון תקצ"ו – ה' מרחשון תרע"ט), מחסידי כ"ק אדמו"ר ה'צמח צדק' ומתלמידי ר' אייזיק מהומל. דר בהומל רוב ימיו ורק לאחר נישואיו קבע דירתו בסוסיצה לתקופת-זמן קצרה. אודותיו ראו: 'לשמע און', תשע"ו, עמ' 235 ואילך; יל"ג כהנוביץ, 'הומל', בתוך: י.ל. פישמן (עורך), ערים ואמהות בישראל, חלק שני, ירושלים תש"ח, עמ' 268-267. 'היכל הבעש"ט' גליון מב עמ' קצ.

למדו ב[ישיבת] תמכי תמימים. הבכור²⁰ ר' יצחק מגידסאן . . השני הוא ר' ישראל²¹ . . הבן השלישי הי' הת' יוסף מגידסאן, נפטר בבחרותו²².

הרא"י למד בישיבת 'תומכי תמימים' ליובאוויטש, והוא נמנה ברשימת בוגרי הישיבה מי"ד טבת עת"ר²³.

לאחר סיום לימודיו, התחתן הרא"י עם מרת לובה בת ר' מנחם מענדל הורביץ, בנו של החסיד ר' יוסף יוזיק הורביץ מווארשא²⁴. מזיווג זה נולדו לו בתו מרת חנה כץ (תרע"ב לערך – י' מרחשון תש"נ) ובנו יוסף יוזיק (יליד תר"פ).

ברשימת זכרונותיו הוסיף הרב ישראל ג'ייקובסון לתאר את ביקור הרא"י בליובאוויטש בשבט תרע"ה, יחד עם משפחת בית חותנו על-מנת לפתור את שאלת חלוקת ירושת ר' יוסף יוזיק הורביץ²⁵.

לאחר פטירת זוגתו הראשונה, התחתן הרא"י בזיווג שני בשנת תר"פ לערך. מזווגו האחרון נולדה בתו לאה (ילידת תרפ"א).

ככל הנראה, הרא"י התגורר בוורשה עד אמצע שנת ה'תר"צ, ועד שנת תרצ"א שימש בישיבת 'תומכי תמימים', ועסק בין היתר בהדרכת צעירים בלימוד ועבודת ה'²⁶.

בראשית חורף תרצ"ב נשלח הרא"י להקים סניף לישיבת 'תומכי תמימים' בקובל

20. ב'ספר השיחות תרצ"ב-תרצ"ה, עמ' יט, הערה 55 נרשם עליו: "נולד בפולין בשנת 1898" (על-פי דף-עד י"ד ושם' שמילאה בתו חנה כץ, ח' אייר תשי"ז). אך שני פרטים אלו שגויים: (א) הרא"י לא נולד בפולין, כי אם היה יליד הומל (כמובא בפנים – על-פי הנסמן בהערה 22). (ב) הרא"י היה הבכור מבין אָחיו, כך גם הוא היה בוגר ישיבת 'תומכי תמימים' בשנת תר"ע שהרי בתו חנה עצמה נולדה בשנת תרע"ב לערך. יוצא שגם תאריך הלידה שגוי, ובוודאי נולד לפני שנת תר"נ. ואולי צריך להיות 1888 או 1889.

21. אודותיו ראו: הרי"ף, עמ' כד, 128, 132, 150, 157, 161-160.

22. 'זכרון לבני ישראל' עמ' צט, הערה קעו.

23. ר' שלום דובער לוין, 'מבית הגזנים', ניו יורק תש"ע, עמ' עא.

24. 'זכרון לבני ישראל' עמ' צט, הערה קעו. שמה הפרטי של זוגתו התפרש בדף-עד לזכר בנו. יש להעיר כי ברשימת תורמים לישיבת 'תומכי תמימים' שנדפסה בשנת תרע"ג הוזכרה תרומת "מאגידסאהן מושקא, ווארשא" ('כרם חב"ד', גליון 3, עמ' 202), ואם זה מתייחס אליה כנראה היו לה שני שמות.

25. לפרטי הביקור ראו: זכרון לבני ישראל עמ' מט-נ.

26. 'אגרות קודש – אדמו"ר הריי"צ', כרך ב, עמ' שי.

שבואהלין (ראו להלן, סימן ב). ההתעוררות להקמת סניף זה נעשתה כבר בקיץ תרצ"א, לאחר גישושו של ר' שניאור זלמן גוראריה.²⁷ במשרה זו החזיק הרא"י ברציפות עד מנחם אב תרצ"ב.

בשלהי קיץ זה, במנחם-אב תרצ"ב, קיים אדמו"ר הרי"צ מסע 'לגליל וואהלין' ולמקום הביקור נבחרה העיר לודמיר. הרא"י שהיה אז בקובל, הסמוכה ללודמיר, נסע להקביל פניו הקדושות. ברשימת-יומנו מציין כ"ק אדמו"ר הרי"צ כי עם הגיעו ללודמיר בכ"ג מנ"א תרצ"ב נערכו אנ"ש לקראתו בתחנת הרכבת, ובתוך תיאור זה נרשם: "ראש הקהל דקאוועל ושני מפרנסי קהלת לודמיר עומדים על השליבה של האטאָ [שהכינו לנסיעתו מתחנת הרכבת אל מקום האכסניה] מימין. התמים הרב ר' יצחק שי' מאגידסאָהן ושני פרנסי קהלת קאוועל עומדים על השליבה של האטאָ משמאל ושלושה רוכבים בסוסים אחרי האטאָ".²⁸

ככל הנראה, במסגרת ביקור אדמו"ר הרי"צ בלודמיר התבקש הרא"י על-ידי ר' יחזקאל פייגין,²⁹ להתמנות לשד"ר בגלילות ווילנא-וואהלין. התבקש וקיבל על עצמו.

במסגרת פעילות זו הרא"י פעל רבות להרמת קרן החסידות בחיזוק שיעורי לימודי הדא"ח ובהליכה בדרכי החסידים. בחלק מהמקומות נצרכו לספרים (ראו להלן, סימן ח), ובהקשר זה באה הוראת אדמו"ר הרי"צ אל 'ועד איגוד התמימים' מכ"ב אלול תרצ"ד: "ועד הנהלת איגוד התמימים צריך לבא בקישור מכתבים עם כל החברים שי' אשר ייסדו שיעורי לימודים בהמקומות שבקר שם משולחי הר"י שי' מגידסאָהן, לחזקם בדברים ולמלאות צרכיהם בספרים".³⁰

בשנותיו האחרונות התגורר הרא"י בלודמיר, והתמנה בה לרב עדת החסידים.³¹

עם פרוץ מלחמת העולם השנייה הרא"י נשאר בלודמיר עם בתו לאה, ושם נספו על-ידי הנאצים. בנו יוסף נספה בוילנא. ה' יקום דמם.

27. על סניף זה ופעולות הרש"ז גוראריה ראו: ר' שלום דובער לוין, 'תולדות חב"ד בפולין, ליטא ולטביא',

ניו יורק תשע"א, עמ' רמ-רמב.

28. 'ספר השיחות תרצ"ב-תרצ"ה', עמ' יט-כ.

29. ר' יחזקאל פייגין התמנה על-ידי כ"ק אדמו"ר הרי"צ, ב"א אייר תרפ"ח, לסדר את גביית מעות

ה'מעמד' ולהעמיד את נתינת ה'מעמד' על מכונה. אודות זה ראו: 'הר"ף', עמ' 113 ואילך.

30. אגרות קודש – אדמו"ר הרי"צ, כרך ג, עמ' קלו.

31. 'זכרון לבני ישראל' עמ' צט, הערה קעו.

חב"ד בגליל ווילנא

כבר בדורו של אדמו"ר הזקן הייתה האחזות חב"דית בוויילנא, והחסידות תקעה את יתדה ברבים מיישובי הסביבה. ההתיישבות החב"דית בחבל ארץ זה לא פסקה עד מלחמת העולם השנייה, וקהילות אלו ניהלו חיים יהודיים-חסידיים תוססים.

כבר בתחילת מלחמת העולם הראשונה גליל ווילנא נכבש על-ידי הצבא הגרמני, והקשר בין קהילות אנ"ש לבין כ"ק אדמו"ר הרש"ב נותק. נתק זה המשיך להתקיים גם לאחר המלחמה, כאשר גליל ווילנא סופח למדינת פולין, וקשרי המכתבים שהתקיימו לא מילאו את החסר. לנתק מאולץ זה הייתה השלכה קריטית לגבי הקשר וההתקשרות עם רבותינו נשיאנו אצל בני חסידי האזור. הוסיפה לכך העובדה שקהילות חב"ד בחבל-ארץ זה לא היו מאורגנות יחד באופן מסודר, במידה שהייתה יכולה לספק רוח-חיים גם לאלו מאנ"ש הדרים ביישובים קטנים, או ביישובים בהם רוב התושבים נמנו על קהילות ה'מתנגדים', כך שחלה התעמעמות בקרב צאצאי החסידים.³²

במכתבי ר' אברהם אליעזר הורוויץ, מחסידי חב"ד בסמורגון, מתברר מצב הקהילה החב"דית בוויילנא אשר עברה שינוי מהתקופה שקודם מלחמת העולם הראשונה. כאשר לאחר המלחמה:

אך לדאבון לבי בעירנו אנ"ש כעת מתי מספר, ואין ביכולתי לייסד בעירנו מעמד, כי אין בעירנו אנשים שיודעים את אד"ש, לא מ[ה]עבר וגם כעת, אין אתנו יודע עד מה – מה זה הענין ולמה צריך לאד"ש, וגם לימוד ענין חסידות אין אחד שיודע הלימוד, ואין ביכולתי לעשות מאומה, אשר מאוד דוה לבי ע"ז.³³

גורמים נוספים שהגבירו את הצטמקות קהילות אנ"ש ביישובים הקטנים תלויים גם באתגרי מודרנה, חינוך ועוד. כך בתקופה ההיא ניצבה יהדות ליטא-פולין בפני חיוב מטעם הממשלה הפולנית ללמוד מקצועות חול מרכזיים במוסדות החינוך. פרצה זו נוצלה על-ידי חוגים חילוניים-ציוניים, והייתה לכך השפעה רבה על הלך-הרוחות ברחוב היהודי. רבים מיראי ה' – ביניהם גם מחסידי חב"ד – נאלצו לשלוח את ילדיהם לרשתות החינוך החדשות. גורם נוסף הוא הגירה לערים גדולות או לחו"ל.

32. ראו: ר' אברהם אליעזר הורוויץ [לעיל, הערה 14], עמ' שסט.

33. שם, עמ' תד. מיעוט החסידים הוזכר בעוד ממכתביו, ראו: שם, עמ' שטע, שפב-שפג, תז. לפער לעומת חסידי חב"ד מדור העבר ראו במכתבו: "לואת אין אתי לבוא במכ[תבים] עם חסידי ווילנא, כי שם סמארגאן עד היום לעירנו, וכבד הדבר לתאר להם שאנשי סמארגאן דכעת דור חדש, אשר אין למו דמיון להקודמים!" (שם, עמ' תו).

בקהילות חב"דיות רבות התמודדו יפה עם האתגרים החדשים, בעיקר בשל ארגון קהילתי מוסדר ומנוהל היטב.³⁴ אך קהילות רבות לא הצליחו לקיים שגרת־חיים חסידית באותה מידה שהתאפשרה קודם המלחמה, וזיקי ההתקשרות לרבותינו התעממו אצל בני קהילות חב"דיות רבות.

עוד בהיות כ"ק אדמו"ר הרי"צ בברית־המועצות הוא זירז את חשובי רבני אנ"ש, תושבי האזור לפעול בסביבתם פעולה נמרצת.³⁵ אך כנראה היעדר קשרי־מכתבים רצופים עם כ"ק אדמו"ר הרי"צ הביא לחדלון בזה גם אז.

בכדי לפעול הרמת קרן החסידות בכל הגליל התכנסו ראשי חסידי חב"ד בראשית שנת תרצ"א, והחלטתם למעשה הייתה כי לשם מטרה זו נחוץ שכ"ק אדמו"ר הרי"צ יבוא לבקר בכמה יישובים שתביא לידי התעוררות גדולה, ולאחר מכן יזדקק להמשיך לחזק את ההתעוררות. כל זאת במטרה שה'מעמד' של כ"ק אדמו"ר הרי"צ יהיה יציב, ומגוריו בלטביה־פולין ימשיכו להתאפשר מבחינה כלכלית (ראו להלן, סימן א).³⁶ ייתכן שבשל כך ביקר כ"ק אדמו"ר הרי"צ באדר־שני תרצ"ב בגלובוקי־פוסטוב.

כחצי שנה לאחר מכן נשלח הרא"י מגידסון, מלבד מטרת גיוס מעות לטובת 'מעמד', גם ללבות את אש ההתקשרות לרבותינו. פעולתו בשד"רותו הצליחה לגרום להתעוררות בקרב אנ"ש, וחיוזק אצל בני ונכדי חסידים שילכו בדרכי החסידות כאבותיהם מקדם.

מסעו הראשון של הרא"י התקיים באלול תרצ"א־שבט תרצ"ב, אך בין ערי מסעו איננו מוצאים יישובים רבים שידוע לנו על התיישבות חב"דית כמו: רדושקביץ,³⁷

34. רא"א הורוויץ מעלה כי גם בעיר ווילנא – שהייתה מאורגנת מבחינה קהילתית (אפשר לראות דוגמא קטנה לארגון זה ביציבות נתינת דמי 'מעמד' שם – ראו להלן, הערה 114) – בולט השינוי בחילופי הדורות (שם, עמ' שצה). אמנם ראו במכתבו שלו: "בכלל ה' אד"ש מלא רצון, וכפי הנראה מווילנא יותר מבוארשא. כי שמה אנשי פולין ובווילנא חסידי חב"ד. וראה שעוד נמצא חסידים, אפי' רק בשמם, כי להפיק רצונם [של הרבנים] להיות חסיד לא בנקל" (שם, עמ' שפו).

35. ראו: 'תולדות חב"ד בפולין, ליטא ולטביא', עמ' כ-כא, כח-כט, לא.

36. ראו גם במכתב רא"א הורוויץ מ"ח טבת תרצ"א: "כעת משתדלים אנ"ש שיקבע מקום מגורתו בפולין .. ומשתדלים לייסד מעמד עבורו אצל אנ"ש" (ר' אברהם אליעזר הורוויץ [לעיל, הערה 14], עמ' תד).

37. אודות בית כנסת חב"ד ברדושקוביץ ראו: המליץ, כ"א מרחשון תרמ"ח, עמ' 2506; המליץ, י"ג כסלו תרס"א, עמ' 4; בצלאל איזקסון, 'לתולדותיה של רדושקוביץ', בתוך: מרכזי רבינוון ואחרים (עורכים), רדושקוביץ – ספר זכרון, תל אביב תשי"ג, עמ' 34; מ. ר[בינוון], 'העיררה בשלהי המאה ה"ט', בתוך: רדושקוביץ שם, עמ' 45; בצלאל איזקסון, 'עיררת מולדת', בתוך: רדושקוביץ שם, עמ' 55-56. ואודות מתפללי בית הכנסת החב"די ראו:

פליסא,³⁸ סמורגון,³⁹ ועוד. סדר המסע נקבע על-פי הוראת ר' אליהו ווייץ, מראשי חסידי חב"ד בוילנא. שיקולי בחירת הערים לא נמצאו בפנינו, ולא ברור אם כן עד כמה אפשר ללמוד מכך על מצבן של שאר קהילות אנ"ש. בדו"חותיו של הרא"י משתקפת המגמה שהייתה עד אז, כנ"ל. אך הן אינן מקיפות את כל מישורי החיים בקהילות אנ"ש, יחד עם זאת שחסרים אנו קהילות רבות בדו"חות אלו, כך שתמונת מצבם של חיי אנ"ש בגליל ווילנא עדיין איננה שלמה.

ישראל רובין, 'מעשי-קונדס של ילדים', בתוך: שם, עמ' 132-133; הנ"ל, 'קצת טיפולוגיה רדושקוביצית', בתוך: רדושקוביץ שם, עמ' 178.

38. תולדות חב"ד בפולין, ליטא ולטביא, עמ' כט, עג.

39. אבא גורדין, 'מבוא היסטורי', סמורגון – ספר עדות וזכרון, ישראל תשכ"ו, עמ' 24.

המכתבים והמסמכים

א.

דו"ח מאסיפה בשנת תרצ"א

אודות מקום קביעת דירה של אדמו"ר הרי"צ

המסמך להלן הוא פרוטוקול אסיפת ראשי אנ"ש שהתקיימה במוצאי שבת, ליל ו' תשרי תרצ"א, בביתו של חתנא דבי נשיאה הרב שמריהו גוראריה בריגא שבלטביה. האסיפה התקיימה בעקבות הצעת ובקשת חסידי חב"ד בארצות הברית כי אדמו"ר הרי"צ יקבע את דירתו במדינתם. בקשה זו עוררה את חסידי חב"ד לחזק ולבסס את ענייני חסידות חב"ד במדינת פולין, ובייחוד בקהילות אנ"ש גליל ווילנה, בכדי שיתאפשר לאדמו"ר הרי"צ להתגורר בה. על תוצאות האסיפה ופעולותיה ראו: שלום דובער לוי, 'תולדות חב"ד בפולין, ליטא ולטביא', ניו יורק תשע"א, עמ' עז ואילך. הפרוטוקול נדפס בתשורה סטמבלר-פליישמן, י"א אדר שני תשס"ה, עמ' 7-8; ומובא כאן בשנית באופן מתוקן.

ב"ה

אספה מאנ"ש, מוצש"ק וילך, תרצ"א

בבית הרב ר"ש [=ר' שמריהו] גורארי שליט"א

פרטי-כל

הרש"ג הרציא ע"ד התיסדות אגודת-החסידים במדינות פולין, ליטא ולאטו[י]א, כעין אגודה"ח [=אגודת החסידים] שנתיסדה בארצות הברית.

הרב [=אריה ליב] שיינין מדוקשיץ⁴⁰ [מביע דעתו] כי להתיסדות אגודת החסידים בגליל ווילנא, נחוץ טרם כל שכ"ק א"ש [=אדמו"ר שליט"א] יבוא על איזה שבועות באחת העיירות שמגליל ההוא, למען להחיות העצמות היבשות לעודד ולהרים רוח החסידות בגליל ההוא, ואז רק אז נוכל לגשת להתיסדות אגודה"ח [=אגודת החסידים].

רא"ח [=אליהו חיים] אלטגאוז⁴¹ מסכים לדעת הרב שיינין, רק מתחלה צריכה להיות אתעדל"ת [=אתערותא דלתתא] ע"י קביעת ועדים ללימוד דא"ח בעיירות ההם.

40. הרב אריה לייב שיינין, רבה החסידי של דוקשיץ. אודותיו ראו: 'תולדות חב"ד בפולין, ליטא ולטביא',

עמ' כח-ל.

41. ר' אליהו חיים אלטהוויז (ניקולייב, תרל"א – ריגה, תש"א), מחסידי כ"ק אדמו"ר הרש"ב וכ"ק אדמו"ר

רש"פ [ר' שרגא פייביש] זלמנוב מדגיש כי גליל וילנא נתקה זה רבות בשנים מרבותינו הק', וא"א איפוא לגשת לשום עבודה בנוגע ליסוד חברות לומדי דא"ח טרם שיאיר עליהם אור המקיף של כ"ק א"ש [=אדמו"ר שליט"א], ולזאת מחזק דעת הרב שיינין מדוקשיץ.

רש"ז [שניאור זלמן] שמאטקיין מסכים בכלל לדעת רא"ח אלטגאוז, ומציע שישע שוד"ר מיוחד ע"ד התיסדות האגודה, ואז נוכל לבקש את כקא"ש [=כ"ק אדמו"ר שליט"א] שישע שמה.

ר"ש [=שמעון] בלינער⁴² [אומר] צריכים להתלמד מאנ"ש דרוסי' שפועלים בעצמם עד כמה שידם מגעת, וא"א לבקש את כקא"ש [=כ"ק אדמו"ר שליט"א] שיבקש כל עירה קטנה.

רש"פ זלמנוב עונה על דברי ה' בלינער שאנ"ש דגליל וילנא לא היו בקירוב מקום לכ"ק א"ש [=אדמו"ר שליט"א] ריבוי זמן, זיקת וחיות החסידות נתקררה אצלם, וא"א איפוא להביא דוגמה מאנ"ש דרוסיה שי'.

הר"ש גורארי מבאר ומדגיש נחיצות התיסדות האגודה, הן כלפי פנים והן כלפי חוץ. ביקור כ"ק א"ש [=אדמו"ר שליט"א] בעיירות פולין וגליל וילנא נחוצה למאד, וצריכים לבוא בהצעה ובקשה עד"ז לכ"ק א"ש [=אדמו"ר שליט"א], צריכים להרחיב חוג פעולת האגודה בכדי שנוכל למשוך אלי' גם אנ"ש גזע החסידים שנתרחקו לע"ע. מתחלה ליסד האגודה בוארשא ועיר וילנא, וכאשר יהי' ההתחלה הזו אז נוכל להציע לכ"ק א"ש [=אדמו"ר שליט"א] שיבקש את הערים הנ"ל, ויש לקוות שישכים לזה בעה"י, והוא בכחו הגדול יחזק את מוסדי האגודה ויתן לה את צורתה האמיתית, אבל מתחילה צריכים יחידי אנ"ש מהערים הנ"ל לעשות ההכנות הדרושות וההתחלת יצירת האגודה.

ר"א [=אליהו] ווייץ⁴³ [אומר] מתחלה צריכים אנחנו הבטחה מכ"ק א"ש [=אדמו"ר שליט"א] שיבקש את מחנינו ואז ניגש אל העבודה.

הר"ש גורארי מרכז כל ההצעות (א) שהתיסדות האגודה נחוצה מאד, (ב) בכדי לחזק את מוסדי האגודה נחוץ ביקור כ"ק א"ש [=אדמו"ר שליט"א] בעיירות פולין וגליל וילנא, (ג) אמנם

הריי"צ. (אלטגאוז הוא לפי הרוסית שכידוע בה מבטא של אות ה'), וממקורבי 'בית הרב'.

42. ר' שמעון ב"ר הלל בלינר (נעול, תרנ"ד – ריגה, תש"ב), נכד המשפיע בתומכי תמימים ליובאוויטש בימי אדמו"ר הרשב"ב הנודע בשם ר' מיכאל ד'ער אלטער' (בלינער). משפיע דא"ח במוסקבה ובריגה. היגר לריגה בשנת תר"צ. אודותיו ראו: אגרות קודש – אדמו"ר הריי"צ, כרך טז, עמ' קיג; זכרון לבני ישראל, עמ' קמ.

43. ר' אליהו ב"ר נפתלי ווייץ (נובר-אלכסנדרובסק, תרל"ג – ווילנא, כ"ג אלול תש"ג), מראשי אנ"ש בחבל ווילנא, וחבר ועד הנהלת ישיבת 'תומכי תמימים' בוילנא. אודותיו ראו: אגרות קודש – אדמו"ר הריי"צ, כרך ב, עמ' שנה.

מקודם צריכים לעשות ההכנות הדרושות ויצירת היסוד, ע"י יחידי אנ"ש מכל עיר בעצמם או ע"י שוד"ר מיוחד לזה. – מציע ג"כ לבחור דלגצי [=משלחת] להתדבר אדות זה עם כ"ק א"ש [=אדמו"ר שליט"א].

בהדלגצי [=במשלחת] נבחרו:

(א) הרב ר' שמרי' גורארי

(ב) הרב ר' מענדיל שניאורסאהן

(ג) רש"פ זאלמנוב

(ד) ר"ח פאמערנאנץ⁴⁴

(ה) רי"ל ראסקין⁴⁵

(ו) ר"א ווייץ

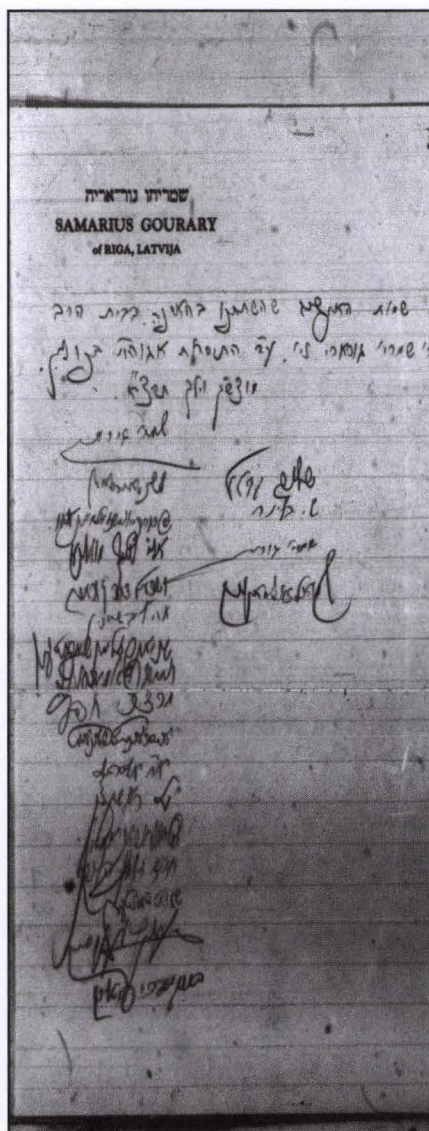
(ז) ר"א אראנאוויץ⁴⁶

(ח) רי"ל שיינין

(ט) רמ"ל רודשטיין

(י) מרדכי חפץ⁴⁷

בהדלגצי [=במשלחת] ע"ד ההצעה לקבוע מקום משכן כ"ק א"ש [=אדמו"ר שליט"א] בפולין נבחרו:

44. אודותיו ראו: תולדות חב"ד בפולין, ליטא ולטביא, עמ' עא.

45. אודותיו ראו: מנחם מענדל קסטל (עורך), 'ספר, סופר וסיפור' – ספר זכרון, ירושלים תשפ"א, עמ' 221; 'תולדות חב"ד בפולין, ליטא ולטביא', עמ' עא-עב, שפט; 'תשורה מונדשיין-איטקין', ט"ו מנחם אב תשנ"ט, עמ' 34; 'תשורה גוראריה-רייצעס', ט"ו אדר ראשון תשע"ט, עמ' 9. ועוד.

46. אודותיו ראו: 'תולדות חב"ד בפולין, ליטא ולטביא, עמ' טז"ח.

47. אודותיו ראו: 'ספר השיחות תרצ"ב-תרצ"ה', עמ' 62, הערה 164.

ה) ר"א אראנאוץ	א) רש"פ זאלמאנאו
ו) ר"ח פאמערנאן	ב) רש"ז שמאטקין
ז) ר"מ חפץ	ג) ר"ש קראל
	ד) ר"א ווייץ

שמות האנשים שהשתתפו בהאספה בבית הרב ר' שמרי' גורארי נ"י ע"ד התיסדות אגוה"ח
[=אגודת החסידים] בפולין, מוצש"ק וילך תרצ"א:

שמרי' גורארי	י"ל ראשקין
מ. שניאורסאהן	ישראל ארי' קאמיען ⁴⁹
שרגא פייוויש זאלמאנאו	חיים זלמן בלום ⁵⁰
אלי' ווייץ מוילנא	שמואל שמאטקין
ישראל דוד גורארי ⁴⁸	יעקב [וענגרין?] ⁵¹
ארי' לייב שיינן	ברוך מרדכי פוטליק ⁵²
שניאור זלמן שמאטקין	שלום קראל
חיים פאמערענץ	ש. בלינר
מרדכי חפץ	שמרי' גורארי
אשר אנשיל אראנאוץ	שמואל זאלמאנאו
א"ח אלטהויז	

מחסידי חב"ד בוורשה, סוחר וחבר הנהלת ישיבת
'תומכי תמימים'.

51. אודותיו ראו: לייבל זיסמן, אני מאמין, סין
2015, עמ' 229.

52. ר' ברוך מרדכי ב"ר יחזקאל פוטליק,
תלמיד ישיבת 'תומכי תמימים'. אודותיו ראו:
תולדות חב"ד בפולין, ליטא ולטביא, עמ' תעג.

48. ר' ישראל דוד ברמ"מ גוראריה, אחיו של
חדב"נ הרש"ג.

49. ר' ישראל אריה קאמיען חבר הנהלת
ישיבת 'תומכי תמימים'.

50. ר' חיים שניאור זלמן ב"ר משה יצחק
בלום (דינאבורג, תרל"ז – וורשה, ערב ר"ה תש"א),

ב.

אודות שליחות לעיר קאוועל

מכתב זה נכתב עלידי הרא"י מגידסון לכ"ק אדמו"ר הרי"צ ב"ח מרחשון תרצ"ב, ובו מספר על ימיו הראשונים בשליחות אדמו"ר הרי"צ להקמת סניף 'תומכי תמימים' בקוֹבֶל באיזור וואהלין שבאוקראינא.

כ"ק אדמו"ר שליט"א

ביום ה' בקר באתי לפה קאוועל, ובו ביום הודעתי ע"י קוויטלאך [=פתקאות] בביהמ"ד שבא 'א' בשליחות כ"ק שליט"א ליסד ישיבה וכו', ומתקבלים תלמידים ומבקשים לבוא לביה"מ חב"ד מיום א' וירא. אך עדי מה באו אלי רק ב"ג' תלמידים וזה ג"כ הי' ע"י השתדלות ויגיעה גדולה, והתל[מידים] הם בני י"ב-י"ג שהוא רק התחלת גמרא ממש. גם כתבתי הרבה מכתבים להעירות הסמוכות דבר זה ועוד לא קבלתי שום מענה.

העיר קאוועל עיר גדולה אך אנשים מעט, כי בפה כל הנערים מקטן ועד גדול הולכים בבתי ספר שלהם הנקרא 'תרבות',⁵³ והעידו לפני אנשים נאמנים שבה'תרבות' לומדים חומש ופסוק בגילוי ראש ר"ל וזהו בדיוק. והשאר הולכים להשקאלע פאווערנע [בית-ספר עממי] אשר כל נער ונער הוא בהשקאלע ובבית הספר שלהם מן הבקר עד שעה 1 צהרים ואח"כ הוא צריך לעשות האוראק [=העבודה (שיעורי-בית)] שלו. יש מיעצים שאקבל נערים שהולכים לה'תרבות' ולהשקאלע ולעשות שיהי' הסדר מן שעה 1-2 צהרים היינו שיהי' בשם ואח"כ יבוא לפה. לפי דעתי זהו איסור גמור כי בבקר יהי' בשם ויעשו מה שלבם חפץ וילמדו ר"ל בגילוי ראש דברי קודש ולחרף ולגדף ר"ל, ואח"כ יבוא לפה. האם למטרה זאת שולחתי, ה' יודע מרת נפשי לראות ח"ו בחורבן גדול כזה. מיך ארט שוין ניט זאל זאין [=כבר אינו מפריע לי שיהיה רק] התחלת גמרא [(כלומר), ולא לימוד מתקדם יותר], אך עכ"פ יהי' כולו לה'. ואני בעצמי אין באפשרי לתת עיצות בנפשי איך ומה לעשות ע"כ אחלה עצת קדשו איך להתנהג. הגם שיש אומרים שלא להתפעל שהי"ת יזמין לנו תלמידים אך עדי מה זה שמונה ימים שאני בפה ואין לי במה להחיות את נפשי.

בש"ק בביה"כ שלנו אחר תפלת מנחה חזרתי המאמר לעולם יהא אדם וכו'⁵⁴ הנאמר בווארשא בקיץ, והי' לערך ב' מנינים. אח"כ במוצש"ק הי' בערך יו"ד אנשים שזה הי' מלו' מלכא ודיברתי

53. רשת חינוך ציונית-חילונית בפולין שבין מלחמות העולם.

54. ד"ה לעולם יהא אדם זהיר תרצ"א – סה"מ תרצ"א, עמ' שמה ואילך.

מהענין באו חשבון מה שנדבר בהשיחה⁵⁵ של י"ב-י"ג תמוז העבר בווארשא. בכלל אנ"ש שי' דפה זאיינען זייער ווייניק, שטארק בעה"ב און אייך קאלט [=הם מעט מאד, 'בעלי-בתים' וגם קרירים].

אחת שאלתי מאת ה' שירחם השי"ת עלי שזכות כ"ק אדמו"ר שליט"א והתקשרותי לכ"ק שליט"א יעזור לי שיהי' באפשרי לבנות פה ישיבה קדושה עם תלמידי בעלי כשרון ויר"ש ובנקל, ושיהי' באפשרי להחי[ו]ת מעט את אנשי שי'.

הכותב בדמע ע[בדו] ותל[מידו] אברהם יצחק ב"ר זאב וואלף
ובן פריידה רבקה

ה' וירא

ג.

פניה לאדמו"ר מהריי"צ שיבקר בוילנא

באדר-שני תרצ"ב ביקר כ"ק אדמו"ר הריי"צ למשך כעשרה ימים בגליל ווילנא.⁵⁶ חסידי חב"ד בוילנא פנו במכתבם מ'יום ב' דר"ח אדר א' תרצ"ב בבקשה כי כ"ק אדמו"ר הריי"צ יעשה חנייה בעירם. אך אין בידינו מידע נוסף שהביקור בוילנא אכן יצא לפועל.⁵⁷

כ"ק אדמו"ר שליט"א

הנה כאשר הגיעה לאזננו השמועה טובה המשמחת לבב כל אנ"ש דגלילותנו, שבדעת כ"ק אדמו"ר שליט"א להופיע בהדרת קדשו לאחד המקומות מגליל ווילנא הננו מתכבדים לבוא לפני כ"ק אדמו"ר בבקשתנו הנפשית, שמדי עברו דרך ווילנא יגדל נא חסדו לסור למחנונו להתארח ביננו על ימים אחדים, למען זכות את הרבים מאנ"ש דעירנו וערים הסמוכות לנו, ובתוכם גם אנ"ש דווארשא אשר כלנו כאחד נפשנו חשקה לחזות בנעם כ"ק ואנא מכ"ק אדמו"ר שליט"א למלאות משאלות לבנו אלו לטוב למען נוכל להגיע למחוז חפצנו הקדוש הזה.

והננו נשארים מצפים לתשובת כ"ק למען נוכל להכין את כל הדרוש לקבלת פני כ"ק אדמו"ר שליט"א.

55. 'ספר השיחות תרפ"ח-תרצ"א', עמ' 252 ואילך.

56. על ביקור זה ראו: 'תולדות חב"ד בפולין, ליטא ולטביא', עמ' לז-לח.

57. על-פי אגרת כ"ק אדמו"ר הריי"צ אל הרב מנחם מענדל קופרשטוק: "בזה הנני להגיד ברכתי לו . . . ולידידיו הר"א שי' ווייץ . . . על טרחתם בהבאת הסדר בזמן ביקורי במחנה הטהור" ('אגרות קודש - אדמו"ר הריי"צ', כרך יא, עמ' שמג), העלה ר' שלום דובער לוין כי ייתכן לפרש שכ"ק אדמו"ר הריי"צ ביקר גם בוילנא (תולדות חב"ד בפולין, ליטא ולטביא, עמ' לח).

ואנחנו אלה פה המתאבקים בעפר רגליו ושותים בצמא את דברי כ"ק, בשם כל אנ"ש
אלי' בן ביילא יוכבד ווייץ
אשר אנשיל בן נחמה אראנאוויץ
זאב בן אסתר עפשטיין
חיים יהושע ברוך בן הענא קאפעלאוויץ
יהודא ליב בן חי' פרידין
אברהם בן מאריישע רודניק
יצחק בן עלקע פעסי' וויימאן
יצחק בן רחל מיכליע מינקאו
אליעזר דוב בן ליפשא דימענטמאן
שמואל בן האשה זוסי רבקה ראטנער
מנחם מענדל בן שרה אסתר לעווין

ד.

דוח מפורט על מצב הרבה עיירות בוואהלין וליטא בהם ביקר הרי"א
המסמך הבא הוא דינ־וחשבון ממצב קהילות אנ"ש בחבל ווילנא ועל תנאי חיי הדת בהן.
הדו"ח נכתב, ככל הנראה, על־ידי ר' יחזקאל פייגין מזכיר כ"ק אדמו"ר הרי"צ, והוא בנוי
כסיכומי מכתביו של הרא"י מגידסון ממסע שד"רותו בחבל ארץ זה.

ב"ה

**ידיעות מערי גליל ווילנא מבקורו של השד"ר
הרא"י מאגידסאן, אלול רצ"ב – כסלו תרצ"ג**

מכתב, י"ב אלול, בודסלאוו.

ביום ה' שופטים ל' מנ"א בא לדאָקשיץ מווילנא. בליל ש"ק חזר דא"ח במנין שטראשעלער (שם
מתפלל הרי"ל שיינין), ביום הש"ק קודם המנחה במנין ליאדי, ואחר המנחה במנין ליובאוויטש.

בכלל אנשי העיר הם מקושרים גדולים, ורואים זאת מנתינת המעמד בשמחה גדולה ויותר מכפי כחם – כי בכלל העיירות האלו הם מרוששים (פארָארימט) – ופרידתו מהם הי' כמו שנפרדים איש מעל רעהו כידידים נאמנים ואהובים מכבר.

במנין שטראשעלער לומד בין מנחה לערבית הרי"ל שי' עין יעקב ואח"כ דף גמרא, תניא ולקו"ת, ועל שולחן הב' לומד בעה"ב אחד משניות ברבים, ועל פי השתדלותו של הרא"י התחיל הרי"ל ללמוד תניא עם איזה נערים. ובשאר הבתכ"נ עיקר הלימוד הוא בש"ק, במשניות, ומשלימים בערך המספר של פרק אחד ליום, ונמשך הלימוד איזה שעות.

המתעסקים באסיפת המעמד הם: ר' משה יעקב פויגל (בר"דעת וסגן יו"ר הקהלה, ועמדו אפשר להתדבר בענינים הנוגעים לאנ"ש בכלל כו'), ר' אלתר צוכמאן,⁵⁸ ר' מאיר מענדיל קאפלאן.⁵⁹ יו"ר הקהלה הוא אברהם משה ציקלין (פליסקין?). – ובכלל הם ממעריציו האחראים של הרי"ל שי'.

נאסף (מ' 35 איש) סך 124.65 זהובים.

אור לעש"ק תצא, ז' אלול בא **לגלובאַקע**, בליל ש"ק חזר דא"ח במנין שטראשעלער והי' עולם לא גדול, ביום ש"ק קודם המנחה במנין ליובאוויטש ולפ"ע הי' עולם גדול, וביום א' תבוא בערב במנין ליאדי, וביום ב' במנין עבר־הנהר הנק' 'גרינער מנין', ואח"כ הי' שיחת רעים.

בכללות אלו הימים שהי' בשם הי' אצל החסידים כמו יו"ט קטן, ועמדו בהתעוררות גדולה, זכרון ימי קדם בעת בוא השד"רים, אך הרבה הפריע זה שאותו הזמן הי' עת הבחירות בהקהלה לסגן רב, והחסידים הביעו צערם על גורלם המר והרדיפות שיש להם מצד המנגדים, ומטעם זה חסרו הרבה מאנ"ש לבוא לשמיעת דא"ח. בחפצו הי' לדבר על לב הצעירים והאברכים, כי עורר ע"ז מהבימה קודם קריאת התורה והבטיחו להתאסף במוצש"ק, ולפועל לא באו מצד התעמולה של הצד המנגד.

שיעורי הלימודים: בהמנינים לומדים בכ"י אחר תפלת שחרית פרק הלכה, ומהם בין מנחה

58. ר' אלתר מנחם מענדל שלום ב"ר יצחק צוכמן (?) – ירושלים, כ"ו שבט תשכ"ז). אודותיו ראו: 'האח', ט' אייר תרע"א, עמ' 7; 'תשורה גולדמן-פיקרסקי', י' אלול תשנ"ח, עמ' 44; 'קובץ ליובאוויטש', ניו יורק תשע"ד, עמ' 552.

59. כנראה הוא ר' מאיר מענדל הנזכר בתוך תיאור חג שמחת־תורה בדוקשיץ, ראו: שרה רוזוב, 'העיירה ואנשיה בזכרון בניה', בתוך: דוד שטוקפיש (עורך), 'ספר יזכור דוקשיץ-פאַראַפּיאנוב', תל אביב תש"ל, 110-111.

למעריב, נוסף עליהם מנין שטראשעלער ששם אומר דף גמרא בכ"י הר"מ לעוו,⁶⁰ ובש"ק אומר לפניהם דא"ח (בין מנחה לערבית) ג"כ ר"מ לעוו ויש שם לערך ד'ה' מנינים השומעים, ובמנין עבר-הנהר ג"כ כנ"ל, ופעל אצל הלומד שיאמר בכל יום אחר תפלת ערבית פרק תניא, והבטיחו על זה. בכלל הבטיחו כולם כאשר יעזר להם השי"ת ויהי' אצלם רב חסידי, מהיכולת יהי' בעזה"י לפעול ולעשות בכל הפרטים.

המתעסקים באסיפת המעמד הם: השו"ב ר' בן ציון חאנאָוויטש, ר' דובער רייכעל (גבאי מנין עבר-הנהר) ור' ברוך שלום צעפעלעוויץ (גיסו של ר"מ חפץ שו"ב) בר דעת ונגיד לפ"ע, ומקושר גדול, ובאפשרו לפעול הרבה, כי אנ"ש שי' מתחשבים עם דעתו כו', ור' גרשון ישעי' אייגעס ועוד אחד כו'.

נאסף (מ-74 איש) 210.00 זהובים.

מכתבו מיום כ"ו אלול, קורעניץ.

ביום ג' תבוא, י"ב אלול, בא **לבודסלאוו**, הי' בשם יום אחד, חזר דא"ח ב' פעמים. מאנ"ש המקושרים כמעט אין (אפשר ב' או ג', וגם הם פשוטים למאד).

המתעסק עיקרי והמאסף הוא ר' יוסף גיטליץ.⁶¹

נאסף (מ-15 איש) 14.50 זהובים.

על הש"ק תבוא בא **לדאלינאוו**. חזר דא"ח כמה פעמים, ובאו גם מהמתנגדים עולם גדול וישרה בעיניהם.

במוצש"ק עשה אסיפה מהצעירים דבר שיעורי ערב ('תפארת בחורים') ובאו רק מעט, וביום א' ניתן כרוז בהעיר ע"י שליח מיוחד, כי בביהמ"ד של המתנגדים ידרשו היום, ביחוד עבור הצע[י]

60. ר' מרדכי לעוו. אודותיו ראו: מיכאל וצבי ראָיאָק, 'חורבן גלובאק...', בוענאָס איירעס תשט"ז, עמ' 16. ושם תואר בין היתר שיעורו היומי: "אַלע טאַג פלעגט ער זאָגן אַ שיעור גמרא אין סטאַראָסיעליער שול פאַר אַ גרויסן עולם" [=הוא נהג למסור כל יום שיעור גמרא בבית הכנסת 'סטאראסיעליע' בפני קהל רב].

61. ר' יוסף ב"ר אברהם גיטליץ (תרל"ט – תש"ב לערך).

רים, ודרשו מעל הבימה: הכותב, הרב ר' גדליה⁶² והרב המתנגד גינזבורג⁶³ (מהותו מתנגד, אך אגודי), וגם זה לא פעל (כי אף שעמדו בהתעוררות, רק שכל אחד רוצה להיות חבר להסתדרות כו') וביום ב' עשה עוד אסיפה מהצעירים ביחד עם הרבנים וב"ה עלה בידו ליסד השיעורי ערב, וביום ג' הותחל הלימוד ובאו לערך עשרים צעירים, סדר הלימוד הוקבע ע"פ רוב דעות, לימוד תנ"ך, עין יעקב, משניות (היינו ב' לילות לימוד זה וב' לילות לימוד הבא כו') ולכ[ל] שיעור 20 מינוטן [=דקות] לימוד קצשו"ע. וחלק הלימוד לב' הרבנים ועוד ב' אברכים והשו"ב ר' שלום מייזל⁶⁴ (האחרון לא הי' בביתו אז) וכל אחד ילמוד שיעור אחד. נוכח בב' שיעורים וב"ה לומדים ובאים להלימוד גם מהצעירים החפשים וגם אברכים, והדבר צריך חיזוק, בכלל עמדו אז בהתעוררות כו'.

הוכיח את התמימים אשר בשם (הרב ר' גדליה והשו"ב ר' שלום תרי חד בדרא'ס) על שאינם לומדים תניא ברבים אשר לפ"ד לו הי' אומרים היו באים לשמוע, והבטיחו הרב ר' גדליה על זה שיתחיל ללמוד.

המתעסקים באסיפת המעמד הם: ר' יעקב ליפשיץ (מנין של השוק), ור' משה שולקין והרב ר' גדליה.

נאסף (מ' 45 איש) 92.10 זהובים.

ביום ד' נצו"י כ' אלול בא לקריוויטש, חזר דא"ח (ובאו משני הצדדים, בד"כ עדיין יש בשם פאליטיק בין הרב⁶⁵ ובין השו"ב⁶⁶, אך לפי דעתו הרב הגם שהוא מתנגד אבל רוצה להתקרב לחסידות, ולומד חסידות, ושאל ממנו איזה ענינים בפירוש הפשט ורוצה להבין) והיו אצלו מב'

62. הרב גדליה וילנסקי (פוצ'פ, תרנ"ד – דולהינוב, תש"א), רבה החסידי של דולהינוב. אודותיו ראו: 'תולדות חב"ד בפולין, ליטא ולטביא', עמ' לב.

63. הרב חיים דובער גינזבורג (תר"נ – כ"ט מנחם אב תשכ"א), כיהן ברבנות דולהינוב מתרצ"א. לימים היגר לקנדה, והיה חבר 'אגודת הרבנים בארצות הברית וקנדה'. יש אליו מכתבים מכ"ק אדמו"ר הריי"צ וכ"ק אדמו"ר זי"ע ב'אגרות קודש' שלהם.

64. ר' שלום מייזל, מתלמידי ישיבת 'תומכי תמימים' ליובאוויטש.

65. הרב מלכאל ב"ר משה פרצי (תר"נ לערך – תש"ב), רבה של קריוויץ. כ"ק אדמו"ר הריי"צ השיב לו על שאלתו בד"ה פזר נתן תרצ"ב, ראו: 'אג"ק – אדמו"ר הריי"צ', כרך ב, עמ' תקלב-תקלג.

66. הרב מנחם מענדל ב"ר שבתי אלפרין (קריוויץ, תר"ע – ניו יורק, י"ט תמוז תשס"ד), כיהן כשו"ב על מקום אביו. היגר לארצות הברית וכיהן ברבנות באחת מקהילות אנ"ש בקראון הייטס. חבר 'ועד רבני ליובאוויטש' ו'אגודת הרבנים בארצות הברית וקנדה'. התייחסות כ"ק אדמו"ר הריי"צ לפרשה זו מופיעה גם

הצדדים וקבלו על עצמם שיתאספו כולם בש"ק בעלות המנחה ללמוד דא"ח, ובכל לילה מימי החול ללמוד תניא, וכולם הבטיחו שישמרו זמני הלימוד.

חדר לילדים אין בשם, וממילא באים לשם מלמדים כאלו אשר הם ר"ל בפו"מ [=בפועל ממש] כופרים, ועורר בשם על דבר החדר, והוחלט שיעשו רשימה מהנערים הצריכים לחדר ויתנו לפתור השאלה להרב, ועליו לקחת מלמד יר"ש שיהי' חדר טוב תחת השגחתו. כן עורר על דבר שיעורי ערב לצעירים ואברכים.

בכלל שאלת החינוך בגליל וילנא הוא מר ומכאיב למאד, ואולי לו הי' השתדלות היו יכולים ליסד חדרי 'חורב' או 'יסודי התורה'⁶⁷ אשר יהי' ביחד עם לימודי חול מעט, שלא יצטרכו להשתמש בהחדרים ממיננים שונים וכן עם הפאָוושעכניע (בי"ס הממשלה) כי בי"ס ה'תרבות' ועוד משתמשים בהחוק של אינוס-לימוד, ומתפשטים למאד וצדים גם את נערי בני"י כאלו אשר אבותיהם לא היו רוצים בהם ובחדריהם, ולדאבון גם ילדי התמימים ישנם שלומדים בבי"ס כאלו כו'.

נאסף (מ'19 איש) 19.50, ובלי שמות 5.50. ס"ה 25.00 זהובים.

על הש"ק נצו"י (כ"ג אלול) בא לקורעניץ, חזר דא"ח, ובמוצש"ק הי' שיחת רעים בבית השו"ב רש"פ ברושטיין.⁶⁸

יש בשם ת"ת [=תלמוד תורה] אשר החזק[ת]ה מתמיכת אמעריקא של איש אחד כו', ועשו אסיפה מבע"ב של הת"ת אשר על שמם מתקבל הכסף (הבע"ב העיקרי אשר על שמו מתקבל הכסף הוא מאנ"ש ר' זלמן מענדיל ציפעלעוויץ, ובכחו לפעול), והבטיחו שיתמכו בתמיכת כסף להשתדל להשיג קאָנצעסיע על זה אשר בהת"ת יהי' העיקר לימודי קדש, וגם לימודי חול כפי החוק, אשר בזה היו נפטרים מבי"ס ה'תרבות' והדומה, ונבחרו השו"ב רש"פ ברושטיין ור' אברהם נתן שולמאן (גבאי ביהכ"נ, והוא א קלעפינער יונגערמאן) להשתדל בזה, ועד אלה נבחר ועד החינוך אשר יבקרו הלימודים בת"ת.

יש בשם שיעורי ערב לצעירים ורק נעזב למאד, ועוררם על זה והבטיחו לו שיעשו בר"ה הבע"ל

באגרת כ"ק אדמו"ר הרי"צ אל הרב מלכיאל פרצי: "ועל דבר שאלתו בענין השו"ב ידידנו הרמ"מ שי' בטח ענה לו ידידנו הר"א שי' ווייץ" (אגרות קודש שם, עמ' תקלג).

67. 'חורב' ו'יסודי התורה' הן רשתות חינוך בפולין שבין המלחמות שהושתתו על חינוך דתי-תורני, עם תוכנית לימודי חול של בית-ספר עממי, בשל החוק הפולני בתקופה ההיא שחייב זאת.

68. ר' שרגא פייביש ב"ר זלמן בער ברושטיין, מתלמידי ישיבת 'תומכי תמימים' ליובאוויטש.

אסיפה גדולה בשביל לחזק שיעורי ערב. היו"ר מהשיעורי ערב ('תפארת בחורים') הוא ר' אברהם נתן הנ"ל.

נמצא בשם תלמיד תו"ת, למד בליובאוויטש מן תרע"ז ובקרעמענצוג עד תר"ף בהשיעור, ורק נתרחק מעט. גם הוא משתתף בהשיעורי ערב, והזמינו להשו"ב רש"פ שי' והוכיחו על זה, והבטיח שיבוא בכל ש"ק ללמוד עם הרש"פ עם עוד איזה צעירים, ורש"פ הסכים לזה, אף כי כבד לו הדיבור. נאסף (מ' 25 איש) 48.65. ומשטיבל ע"י הגבאי הנ"ל – 10. ס"ה 58.65 זהובים].

מכתבו מצום גדלי', ווילעייקא

מקורעניץ נסע לעיר וויאזין, ואנשים בה מעט, יש בשם מנין אחד אשר בשם מתפללים חסידים ומתנגדים, כי של המתנגדים נשרף ר"ל. והרב שהוא ג"כ השו"ב נוכח בחזרת דא"ח וישר בעיניו.

אנ"ש בשם קרוב למנין, והמקושרים באמת באמונת חכמים הם ו'ז' יש בשם תשלום תמידי בשביל מעמד, ונתינתם בכל שבוע הוא בשמחה גדולה. בכלל הם אנשים פשוטים, והטוב ומעולה שבהם הוא ר' אפרים בן ציון שטיין (אביו של ר' רפאל⁶⁹) וגם הוא חסיד בלא חסידות, ומשו"ז לא הי' לו את מי לעורר דבר לימוד תניא והדומה.

נאסף (מ' 6 איש) 22.30 זהובים ע"י ראב"צ שטיין (כנראה מתשלום השבועי), ובהיותו בפאסטאווי מסר מגביית תשלום השבועי סך ארבעים (40) זהובים.

מוויאזין נסע לעיר איליע, וגם בשם אין חסידים בעלי דעה (היינו שידעו לכה"פ פרק תניא), ובפרט בזו העיר איליע אשר העומד בראש הוא ר' אלי' יעסעל,⁷⁰ הגם שהוא א גוטער פריינד, אבל מתחלה הי' מתנגד ותחלת התקרבותו מאז נתחתן עם חסיד (וכנראה שהי' מהמקושרים) ומורו הוא שהי' ר' אברהם בער איליער⁷¹ ובד"מ [?] לא חסר בו ענין הישות, והתפאר לפניו בחידושי

69. הרב רפאל שטיין, שד"ר ישיבת 'תומכי תמימים'. אודותיו ראו: 'תולדות חב"ד בפולין', ליטא ולטביא, עמ' לג, קב.

70. ר' רפאל אליהו יעסעל (תרמ"ח – נספה בשואה). אגרת כ"ק אדמו"ר הרי"צ אליו בדבר שיעוריו – אגרות קודש – אדמו"ר הרי"צ, כך טז, עמ' שכד.

71. הרב חיים אברהם דובער הכהן לוין, הנודע בשם "המלאך". אודותיו ראו: הרב יהודה חסיד, 'רשימות דברים', תשס"ט, עמ' 229-230.

(שאין בהם ממש) והסכים לו, והתאונן אשר העולם אין חולקים לו הכבוד הראוי (היינו מתפללי השטיבל, אף כי הוא הלומד לפנייהם ש"ע ומשניות) עם כל זה חזק אותו בדברים וכו'.

הרב בשם⁷² הוא מתנגד (אבל לא מנגד, כי) גם הוא ממשלמי המעמד.

יש בשם תשלום שבועי למעמד בסך של 40 גרוש לחדש, והמאסף הוא ר' אלי יעסעל הנ"ל. מעת שנוסד התשלום עד עתה עלה החשבון 150.70 (ומזה הסכום שלח בפ' ויקהל רצ"ב 50 זהובים, ו-22.70 מסר להשד"ר הרא"י והיתר – 78 לוח המאסף וישלם).

קבל בשם הרא"י 22.70 זהובים. רשימת המשלמים 18 איש.

על ר"ה תרצ"ג בא לוילעייקא. מכל הנעשה בשם ופרטי הדברים בגליון מיוחד.

המתעסקים באסיפת המעמד הם: ר' יעקב לאנדא (הי' פעם בליובאוויטש, און זייער א גישמאקער איד, ופזון בממונו, וקבל עליו דבר מעמד חדשי לעשות בהשטיבל) והשני ר' אהרן שי' ראוינסקי (גם הוא קלעפט זעך גוט) וצריכים לקרובם, ובטח יפעלו לטובה.

נאסף (מ-20 איש) 34.50 זהובים.

ומהעיר ווילעייקא נסע לביתו (ד'ה' תשרי תרצ"ג) דרך עיר קראסנא ע"נ אושאן

עיר קראסנא, יש בשם ב' בתמ"ד [=בתי מדרשים] נוסח אר"י. הרב מהעולמות'שע. שיעור משניות ע"י הרב, אנשים פשוטים יודעים רק את שם ליובאוויטש, ואחד ישנו מקושר ר' אלי קאפלאן – הי' חולה ר"א הנ"ל ונסע לוילנא בעת היותו, ע"כ לא נאסף כלום. רק שלשה זהובים (ז"ל 3,00) משלשה אנשים.

מכתבו מג' נח, ב' מרחשון בראסלאוו.

ביום ב' מרחשון נסע מביתו – דרך ווילנא, אשר בשם קבל מהר"א ווייץ סדר הנסיעה – ובא לעיר דוקסט.

72. הרב אברהם אליהו רמז, כיהן ברבנות איליא משנת תרע"ב עד השואה.

חזר בשם דא"ח, אבל גם מנין שומעים לא היו, ואין בשם עם מי לדבר. ישנו בשם אחד ר' זונדיל צינמאן (ואצלו הי' אכסניא שלו) אשר הוא מידידנו, אבל הוא איש זקן.

נאסף (מ-10 איש) 33 זהובים.

על הש"ק נח בא לעיר **בראסלאוו**, חזר דא"ח בש"ק, וגם עשו קידוש כו'. וכן חזר דא"ח ביום א', והי' לפי ערך עולם גדול, השומעים יותר מן ה' מנינים.

כן עלה בידו ליסד שיעורי ערב לצעירים ואברכים, ותמול (ב' לך) היתה ההתחלה בלימוד עין יעקב ובאו להלימוד יותר מן עשרים איש, מהם גם כאלו שרוקים מכל דבר. והשו"ב ר' זעליג⁷³ קבל על עצמו ללמוד בכל ש"ק במנחה דא"ח. כי ישנם שם איזה אנשים שנסעו לליובאוויטש קודם המלחמה.

ראש המדברים הוא ר' שניאור ארָאן⁷⁴ (גיסו של השו"ב ר' שלום מייזל) נגיד ותקיף בדעתו, ועסקן צבורי בכל תוקף, ובזמן האחרון יש בשם חלוקי דעות בענינים שונים, ומר ארָאן הנ"ל אמר שאין מן הכבוד לאסוף בהעיר (וללכת נגד דעתו לא חפץ ולא יכול) וע"כ נסע משם הלאה.

נאסף (מ-3 איש) 18, ומביה"כ דזאמאד[יקער] 10, ס"ה 28.00 זהובים.

מכתבו, ב' וירא, י"ז מרחשון. מיאָרי.

בא **לדרויסק** ביום ד' לך, חזר דא"ח בביהמ"ד של המתנגדים, כי המנין של החסידים סגור משבת לשבת, והיו השומעים בערך ב' מנינים כמספר מתפללי המנין דחסידים,⁷⁵ אשר כל מתפללי נוסח אר"י הם בערך 50 איש.

73. כנראה הוא ר' אהרן זעליג ב"ר דוד סינגלובסקי (תרמ"ה – תש"א בערך), שימש כשו"ב בבראסלאוו.

74. ר' שניאור זלמן ב"ר אברהם ארָאן (רומשני, תרמ"ג – בראסלאוו, תש"א), סוחר. אודותיו ראו: אגרות קודש – אדמו"ר הריי"צ, כרך יז, עמ' קטז-קיז; יעקב לוי, 'ברסלב – פרקי היסטוריה', בתוך: אריאל מכנס ורינה קלינוב (עורכים), אמש שואה..., תל אביב תשמ"ו, עמ' 24, 30; יהודה צפליץ, בתוך: אמש שואה... שם, עמ' 53; זיסקה שמושקוביץ, בתוך: אמש שואה... שם, עמ' 60. ועוד.

75. ברשימת זכרונות מאחד מיוצאי דרויסק מסופר על מניין החסידים ומתפלליו: "לאחר השלמת בניין בית המדרש הוחל בהקמת בית ה'מניין' של החסידים... גם בית ה'מניין' של החסידים לא היה חסר תלמידי חכמים ויראיישמים, כגון ר' ישראל זוסיא, ר' שמרל דייץ ואחרים" (יוסף סוסנוביק, 'פרקי דרויסק', בתוך: מרדכי ניישטט (עורך), ספר דרויה וקהילות מיור, דרויסק וליאונפול, רמת גן תשל"ג, עמ' 85, 87).

בכלל אין שם אף אחד שיכיר את כ"ק אדמו"ר שליט"א, כולם הם כמעט עובדי אדמה ופשוטים, בכלל אצל המתנגדים והחסידים הוא אחדות, הרב דשם⁷⁶ הוא מזרחי רשמי, מתנגד וכו', השו"ב⁷⁷ ג"כ מתנגד ולומד שיעור עין יעקב קודם מעריב ומשתתפים בערך 15 איש, יש להם מקוה ומוסקה בעת הצורך (וכפי הנראה אינה ע"פ סדר) יש בשם חדר 'תרבות' תחת הנהלתו של הרב הנ"ל ושיעורים לצעירים אין, עורר על דא"ח והבטיחוהו.

המתעסקים באסיפת המעמד ר' אברהם גרשון בודאָוויץ (איש זקן, וכנראה ה' פעם בליובאוויטש, גבאי ביהכ"נ דחסידים) ומר שמחה דאגאָוויטץ⁷⁸ (בשנת פ"ט למד בוילנא בשיעור הג' אצל הר"מ סגל,⁷⁹ ואח"כ למד בפּרוזשאן ב' שנים, ואח"כ בפּינסק שנה, בקיץ תרצ"ב התלמד אומנות השו"ב אצל ר"ז שו"ב, שנותיו י"ח ורוצה לנסוע לווארשא).

נאסף (מ' 15 איש) 9.60 זהובים.

על הש"ק לך בא **לדרויא**, חזר דא"ח בש"ק אחר המנחה, והיו בערך 60 איש השומעים, וביום א' וירא חזר ג"כ דא"ח והיו לערך 30 איש.

בכלל רוב העיר הם מתנגדים, וביהכ"נ של אנ"ש רק אחד ישנו (ובו מתפלל הרב ר"מ געלמאן⁸⁰) ומתפללים בו בערך 100 איש, ועד שמח"ת ה' גבאי מנגד כו' ועתה אינו.

שיעורי הלימוד בבקר אחר התפלה: משניות – הלומד הוא השו"ב רק יצחק ליב, ה' איזה פעמים אצל כ"ק אדמו"ר מוהר"ש ואצל כ"ק אדמו"ר בליובאוויטש, אבל פשוט הוא בחסידות, ובערך דף גמרא ע"י הלומד ממתנגדים.

לימוד הנערים, מתחלקים הם לחדרים אצל פריוואטע מלמדים וזהו הת"ת שלהם.

מאספי המעמד הם: השו"ב ר' יצחק ליב קאלמאנסאָן, ובעזר ובהשתדלות הרב, והסת"ם ר' שמעון אשר? יהושע? (א פוילישער) והוא א קאָך לעפיל בעניני העיר.

76. הרב שבתי רימשניאט. יוסף סוסנוביק, 'פרקי דרויסק', בתוך: ספר דרויה שם, עמ' 87; טוביה ברקמן, 'ביה"ס 'חורב', בתוך: ספר דרויה שם, עמ' 88; ראובן בודובניץ, 'ימי שלוה בטרם פורענות', בתוך: ספר דרויה שם, עמ' 91.

77. ר' יעקב ברמן. אודותיו ראו: ספר דרויה שם.

78. הת' שמחה ב"ר אליהו דגוביץ (דרויסק, תרע"ה – וילנה, נספה בשואה).

79. הרב זאב סגל. אודותיו ראו: תולדות חב"ד בפולין, ליטא ולטביא, עמ' רט"ר.

80. הרב משה ב"ר אברהם שמואל גלמן (ליעפלי, תרכ"ג – דרויא, תש"ב), רבה של דרויא משנת תרנ"ו.

בכתובים צריכים לבוא עם ר' משה שמושקאוויטץ, נגיד וי"ס [=ויודע ספר], ור' חיים מנוס לעווין (א קלעפינער יונגערמאן) ועוד ישנו בשם ר' אברהם אליעזר זיידלין (הי' אצל כ"ק אדמו"ר מוהר"ש איזה פעמים, אבל הוא עפ"י ניט דאָס, ואפשר מחמת הזקנה כ').

השו"ב הנ"ל גילה לו בסוד אשר הרב מתרשל באמירת דא"ח אשר זה גורם חסרון כו', ודבר עם הרב בזה, ונתן לו אמתלאות שונות אשר לא נתקבלו אצלו, ומ"מ הבטיח שעל להבא יתחיל לחזור דא"ח. וכן הבטיחוהו דבר מעמד חדשי קבוע.

נאסף (מ" 8 איש 6.50 וממנין ליובאוויטש 18.50) ס"ה 25.00 זהובים.

ביום ב' וירא ט"ו מרחשון בא לעיר **מִיאָרִי**, חזר דא"ח במנין הישן של החסידים, היו בערך השומעים 40 איש, ובתוכם גם הרב דמתא, ואחר הדא"ח הי' שיחת רעים, ביום ד' חזר ג"כ דא"ח והיו ב' מנינים (כי שלח אותם לשמוע דרשת ר' רפאל שטיין).

יש בשם ב' מנינים של חסידים, במנין החדש מתפללים בערך 40-30 איש, ובמנין החדש לערך 60 איש (הרב מתפלל במנין החדש).

שיעורי הלימודים: במנין הישן לומד משניות (עם ה"ו איש) ר' עזריאל קריינער, ובש"ק חומש עם פירש"י (ועורר אותו דבר לימוד תניא ומאמרים, והבטיח לו). במנין החדש לומד הרב משניות עם 15 איש.

הת"ת אצלם, אשר נערי העניים מתחלקים בין מלמדים.

הרב שמו דובער פיאנקא,⁸¹ מתנגד ומנגד כו' (הי' פעם אצל כ"ק בוויילנא). השו"בים אצלם שלשה, א' מצדו של הרב, וב' מצדו של העיר הנק' חסידים ממש (ענין השו"בים מבואר בגליון מיוחד).⁸²

האנשים אשר באפשר לבוא עמהם בכתובים הם: ר' עזריאל קריינער, ר' שבתי עסטראָו ור' זלמן דוב קצר.⁸³ מהותם: הא' והג' מקושרים גדולים ויר"ש יודעי ספר, הא' א מיטעלער, והג' א אינטעלעגענטער. הב' ר' שבתי עסטראו כי עצת כ"ק ת"ל הצליח לו (כי השנים הנ"ל דחוקים

81. אודותיו ראו: שמואל נח גוטליב, אהלי שם, פינסק תרע"ב, עמ' 117. ראו גם רשימת זכרונות ר' אברהם

דרייזין – יוסף יצחק קמינצקי, אנשים חסידים היו, כפר חב"ד תשס"ד, עמ' 62-61.

82. ראו להלן, סימן ה.

83. ר' זלמן דב קוצר (תר"כ – מיורי, נספה בשואה).

ובקשו להזכירם כי יורוח להם בעזה"י) הוא אברך יו"ס [=יודע ספר] בכלל און קלעפט זעך (ולא זז ממנו) ורק מסתפר כו'.. הוא בר־דעת ויכולים לעשותו לאיש, בכלל האנ"ש דפה מיאָרי הם יותר שייכים אלינו מאנשי דרויא.

מאספי המעמד הם הג' הנ"ל.

נאסף (מ-32 איש) 26.50 זהובים.

מכתבו מיום ד', א' כסלו תרצ"ג. לוזשקי.

ביום ה' וירא י"ח מרחשון בא לעיר **סארקאָוושציזנע**, חזר דא"ח והיו לערך 30-40 איש. בש"ק לעת מנחה ג"כ חזר דא"ח במנין הגדול והי' לערך 70 איש. וביום א' קודם מעריב והי' לערך 40 איש.

במוצש"ק הי' שיחת רעים (והיו לערך 30 איש וגם הרב בתוכם), וכן למחרת ביום א' ג"כ סדר שיחת רעים, בכלל עמדו בהתעוררות גדולה, הגם שהם אנשים פשוטים אך מאמינים בכ"ק אדמו"ר שליט"א.

עורר את התמימים השו"ב ר' אידל באנק ואת ר' משה ישראל עסטריין לקבוע זמני לימוד דא"ח ברבים, והבטיחוהו על זה.

יש בשם ב' בתמ"ד המתפללים בערך 120-130 איש, פשוטים וחסידי הנוסח, אך הרבה יש מהם מקושרים גדולים, והעיקר שלא הי' להם עד עתה מי שילמוד לפניהם חסידות, ובביאתו עתה של השו"ב ר' אידל באנק למחנם ילמוד הוא לפניהם כאמור.

הרב ר' א. ישראל ראבינאוויץ, הגם שאומרים עליו שהוא מתנגד, אך כפי שראה הוא יש בו חמימות הרבה לדא"ח ובפרט דברי כ"ק אדמו"ר שליט"א יקר אצלו, וחרד לדברי כ"ק.

התמים משה ישראל עסטריין הי' לו זמנים שונים, מלך והדיוט ממש, וכעת הוא א וויילער יונגערמאן, הוא מנכבדי העיר אך לרגלי מצבות הדחוק חכמת כו' בזוי' מ"מ בכ"ז מתחשבים עמדו.

חדר אין בשם, רק בי"ס 'תרבות'.

המתעסקים העיקרים בעניני העיר הם: זאב בערכין וזלמן צימער⁸⁴ (האחרון הי' אצל כ"ק

84. ר' שניאור זלמן ב"ר לייב צימער (תר"מ – שרקובשצי'זנה, נספה בשואה), סוחר יערות.

שליט"א בפאסטאוויו (נגיד) הם פשוטים אבל מסורים לרצון כ"ק שליט"א, ותקיפים בדעתם, ולפי דעתו באפשרם לפעול בענייני העיר וישמרו הציוויים.

מאספי המעמד הם: ר' חיים לייקינד⁸⁵ (אחסידות'שער יונגערמאן ביז גאָר, יר"ש וי"ס [=ויודע ספר] ובערכו הוא נגיד) ר' זאב בערכין, ור' ישראל צימאן, וצריכים לכתוב להם מכתב תודה, אשר בטח יועיל על להבא.

הת' משה ישראל הבטיח דבר מעמד חדשי.

העיר בכלל היא עיירה חסידית, והרבה מקושרים, רק החסרון שאין מי שיעוררם ויזכירם כו'. נאסף (מ' 60 איש) סך 42.40 זהובים.

ביום ג' לילה פ' חיי, כ"ג מרחשון, בא לעיר **פאָהאַסט-חדש**, חזר דא"ח ביום ד' והיו בערך 20 איש.

יש בשם מנין נוסח אשכנז (מספר המתפללים כולם הם בערך 40 איש, מהם מתפללי נוסח אר"י בערך 25-20 איש, והנוסח הרשמי אצל העמוד הוא אשכנז, ובאיזה שנים מקודם היו האנ"ש מתפללים בהחב"ד'ניצע בש"ק נוסח אר"י, ואפשר כדאי לעורר את אנ"ש שיעשו מנין לעצמם כו').

הרב דשם הוא ר' שמואל וואלקין,⁸⁶ מתנגד, והוא רב בשם ערך שנה (ולא הי' בביתו אז). השו"ב הוא התמים ר' זלמן חדש,⁸⁷ אבל לא בר-פועל ויוצר, והעיקר שהוא בין מתנגדים ואויר הקר פעל עליו, מ"מ עודנו חם, ולו הי' לו עם מי הי' פועל ועושה כו'.

יש בשם איזה מקושרים גדולים והם: ר' צבי סאַסנאַוויק (אברך פשוט והי' אצל כ"ק בפאסטאוויו) ר' יעקב זאב רייכעל⁸⁸ (י"ס [=ויודע ספר] קרוב ללמדן, ולומד ביחד עם השו"ב הנ"ל אבל חסידות אינם לומדים, ועורר אותו על זה כו').

המאספים השו"ב הנ"ל ור' צבי סאַסנאַוויק, וצריכים לחזקם דבר המעמד חדשי.

נאסף (מ' 19 איש) 20.00 זהובים.

85. ר' חיים לייקינד (תר"נ – שרקובשצ'יזנה, נספה בשואה).

86. הרב שמואל דוד וואַלקין (גרודז, תרס"ד – ניו יורק, ב' אלול תשל"ט), כיהן ברבנות בפוהוסט, פוסטוב ולוקאץ. לאחר מלה"ע השנייה היגר לארצות הברית וכיהן ברבנות קהילת 'בית אהרן' בניו יורק.

87. ר' זלמן ב"ר מיכאל חדש (תרמ"ג – נספה בשואה), שו"ב.

88. ר' יעקב זאב רייכל (הידועישוק, תרמ"ב לערך – שרקובשצ'יזנה, תש"ב), מתושבי פוהוסט-חדש.

ביום עש"ק כ"ו מרחשון בא לעיר גערמאנאָוויטץ, בש"ק חזר דא"ח במנין של עבר הנהר היו לערך ד'ה' מנינים, וביום א' כ"ח מ"ח במנין השני היו 20-30 איש. ובמוצש"ק ה' שיחת רעים.

יש בשם ב' בתמ"ד ושניהם נוסח אר"י. במנין של עבר הנהר שיעור עין יעקב, הלומד הוא מר משה דרייזין⁸⁸ (בנו של ר' צבי דרייזין⁸⁹) תלמיד תו"ת דוארשא.

עורר את הת' הנ"ל דבר לימוד תניא ברבים, והבטיח לו ובעזה"י יקיים צריכים לשלוח לו מאמרים קלי הבנה אשר יחזור אותם ברבים.

הרב והשו"ב הוא התמים ר' אייזיק אלפערֶאָוויטץ (האראדישצער) ורק הוא א פארזיכדיקער לגמרי, עורר אותו דבר לימוד דא"ח ברבים, ושהולך בלא חגורה כו', ונתעורר מעט, והבטיח ללמוד ולקיים.

יש בשם בני תורה, כמו ר' יוסף קאלמאנאָוויטץ (גיסו של הרב והשו"ב הנ"ל ור' צבי דרייזין, אך יש להם איזה פאָליטיקע עם הרב והשו"ב הנ"ל) ובכלל יש בשם הרבה אברכים וואָס קלעפין זעך, ושם ליובאוויטש יקר אצלם.

נתיסד בשם מעמד חדשי, ונתמנו ע"ז אלו הד' דלקמן שיאספו בכל חדש: הרב והשו"ב הנ"ל, ר' מ"מ מינדלין, ר' צבי דרייזין, מר מינדלין⁹⁰ (אבי התלמיד זלמן מינדלין⁹² שלומד בווארשא).

נאסף (מ' 27 איש) 35.10 זהובים.

89. הרב משה דרייזין (לוצ'י, תרע"ג – לוס אנג'לס, י"ג אלול תשס"ד), שו"ב. אודותיו ראו: תולדות חב"ד בפולין, ליטא ולטביא, עמ' תמא. לזכרונותיו ולסיפוריו ראו: שבת אלפערין, ספר דבש, ניו יורק תשמ"ז, עמ' 225-237; מיכאל אהרן זעליגסאן, ר' אברהם אבא הרופא, ניו יורק תש"נ, עמ' 41-39; קובץ ליובאוויטש, ניו יורק תשע"ד, עמ' 572.

90. ר' צבי הירש ב"ר אהרן דב דרייזין (גרמנוביץ', תרנ"ה – סרקובשצ'יזנה, כ"א שבט תש"ב), שו"ב.

91. כנראה הוא ר' שלמה מינדלין, מתושבי גרמנוביץ' ובה נספה.

92. ר' שניאור זלמן מינדלין (גרמנוביץ', תרע"ה – נהרג במלחמה), תלמיד ישיבת 'תומכי תמימים' בשנים בתרפ"ט-תרצ"ה. אודותיו ראו: אגרות קודש – אדמו"ר הרי"צ, כרך יז, עמ' קפה; תולדות חב"ד בפולין, ליטא ולטביא, עמ' תסו.

מכתבו מיום ה', ב' כסלו. דיסנא.

מדגיש עד כמה שעולה בכבדות הנסיעה באמצעות עגלות והרבה פרסאות בקור ורפש, ואיך שבכלל מעטים המה בגליל זה אלו הזקנים שנסעו לליובאוויטש, ומשו"ז אוסף המעמד בא בכבדות (דוגמא מעיר לוזשקי, עיין במקומו), אף שמאזר כל כחותיו וכו', ומצייר חייהם של יושבי העיירות גליל ויילנא – הנק' קרעסין – אשר זהוב אחד הוא לדבר גדול בעיניהם, ומציג לדוגמא אלו העיירות שיש בהם מאנ"ש החשובים הנה בשם האוסף הרבה בנקל, כמו עיר דאקשיץ אשר הבטיחוהו דבר מעמד חדשי – אשר יעלה למאה שקל לשנה – עיר קורעניץ, איליע, ויאזין, וילעיקא, אשר גם בשם ישתדלו דבר מעמד חדשי, עיר דרויע הבטיח השו"ב ר' יצחק ליב והרב געלמאן דבר מעמד חדשי. בעיר בראסלאו הבטיח בר ארצן אשר קרוב לחנוכה ישלח סך מסוים, ובגערמאנאוויטץ ג"כ נתייסד מעמד חדשי ליותר מן 200 זהוב לשנה, אשר באלו העיירות יש לנו עם מי לדבר כו', משא"כ ביתר העיירות כו' אשר יש בשם חילוקי דעות בענין רבנים ושו"בים, אשר זה מפריע הרבה להעבודה כו', ובכ"ז משתדל בכל כחו כו'.

(זהו מענה על מכתב שנשלח לו כי ישתדל ביותר באוסף המעמד כו').

מכתבו מיום א' וישלח י"ב כסלו, דונילאוויטץ.

ביום ב' תולדות כ"ט מרחשון בא לעיר לוזשקי, חזר דא"ח והיו לערך 20 איש.

יש בשם 2 בתמ"ד נוסח אר"י (בהגדול מתפללים לערך 70 איש, ובהב' לערך 30 איש).

לומד הרב (מתנגד ומנגד) שיעור עין יעקב.

השו"ב ר' ראובן קאלמאנסאן⁹³ (חותנו של השו"ב ישראל באלאנטער, פליסא) כפי הנראה חסיד, אך עמד מרחוק מהענין הזה.

הנכבדים הם: ר' גרשון שיינקמאן, זקן למדן ויר"ש וגביר (כפי הנראה הי' פעם אחד אן[צ]ל כ"ק אדמו"ר הרה"ק בסעודת פורים), אך לא התענין כלל בהענין של מעמד, נתן בעצמו 3 זהובים, וג"ז עלה בקושי, אף כי ת"ל ביכולתו ליתן עשר שקל וכו', והוא נכבד בעירו ומתחשבים עם דעתו; ר' יוחנן פינסקער, בן ונכד מהרבנים בחערסאן, למדן ויר"ש, אך מחמת שירד ל"ע ממצבו, לא הי' באפשרו להשתדל בזה.⁹⁴

93. ר' ראובן קלמנסון (פליסא – לוזקי, ט"ז סיון תש"ב), שו"ב.

94. ר' יוחנן ברג"ד פינסקער (נהר טוב, תר"מ – לוזקי, תש"ב). למשפחת בית אבותיו ראו: אהלי שם, עמ'

לאחר יגיעה רבה עלה בידו לפעול על ר' רפאל מינדלין⁹⁵ (ב"א [=בן אחיו] הוא תל' ישיבת ווארשא, ומחמת זה חביב עליו הענין) והשתדל הוא באוסף המעמד כו'.

בכלל העיר לא גדולה, אבל אומרים עלי' אז עס איז א נישקה'דיקע שטעטל, אך בשם אין עם מי לדבר דבר המעמד.

נאסף (מ-35 איש) 28.00 זהובים

השו"ב ר' ראובן קאלמאנסאן גילה לו אשר חפץ הוא למסור חזקתו של השו"ב, אבל רוצה בעד זה \$300.

ביום ה' תולדות, ב' כסלו, בא לדיסנא. חזר דא"ח בערב במנין הגדול (חומה), השתתפו בערך 30 איש. בש"ק אחר המנחה חזר דא"ח, וקודם הדא"ח דבר מעל הבימה מענין ביאתו לשם, והוכרז זאת ע"י מודעות בכל העיר, השתתפו בערך 200 איש. במוצש"ק הי' שיחת רעים בהמנין הנ"ל, השתתפו כ-40 איש, ובה בשעה הי' אסיפה דבר ועד למעמד חדשי. ביום א' חזר דא"ח במנין הנ"ל, וג"כ שיחת רעים, השתתפו בערך 30-40 איש, ונתארך לערך שש שעות. וביום ג' ערב – קודם נסיעתו – חזר ג"כ דא"ח ושיחת רעים על האכסניא שלו אצל השו"ב ר' משה שולמאן.⁹⁶ ובכל אמירת דא"ח היו הרב ר' שמעון לוי ביאלאסטאצקי⁹⁷ והרב רש"י יפה⁹⁸ אף כי הם מנגדים כו'.

יש בשם שמונה בתי תפלה, בחומה הגדולה מתפללים בערך 150 איש, מגדל עוז בערך 100-120 איש, חומה הקטנה 50 איש, פלאנאווער 50 איש, דיסענקע (עבר-הנהר) בשם ב' בתי תפלה מתפללים בערך 100-120 איש, וכו'.

79; מרדכי גלזמן, לטביא ורביה, בולגריה תש"פ, 282-283. ועוד.

95. ר' רפאל מינדלין (גרמנוביץ', תרנ"ה – גלובוקי, תש"ג).

96. ר' משה ב"ר אשר שולמן (תר"ס לערך – כ"ט סיון תש"ב).

97. הרב שמעון לוי בילוסטוצקי (תרנ"ה – ווילנא, תש"ג), רב קהילת דיסנא. אודותיו ראו: לדור אחרון, ניו יורק תרצ"ז, עמ' מא; נתן צבי פרידמן, אוצר הרבנים, תל אביב תשל"ה, עמ' 413; תולדות חב"ד בפולין, ליטא ולטביא, עמ' לב; ישיבת מיר – הזריחה בפאתי קדם, כרך א, בני ברק תשנ"ט, עמ' רטז; 'מוסף שבת קדש', ש"פ עקב תשס"ב, עמ' 15.

Rabln Gminy Wyznaniowej Żydowskiej w DZIŚNIE Sz. L. Białostocki	dn. 22 maja 1934 r.	הרב על יד התלה העברית בדיסנא שמעון לוי ביעלאסטאצקי
---	---------------------	--

98. ר' שמריה זלמן ב"ר דובער יפה (וליוז', תרכ"ה – דיסנא, א' תמוז תש"ב), יו"ר הקהל בקהילת דיסנא.

השיעורים: לומד הרב ביאלאָסטאצקי עין יעקב, מדרש בין מנחה למעריב, וע"י הרש"ז יפה דף גמרא – משתתפים בערך 20 איש – וחזרת דא"ח ע"י הרש"ז יפה בכל ש"ק.

בכלל העיר היא א חסידות'שע שטעטל, ומקושרים הרבה, אך המחלוקת ר"ל בעניני הרבנות כו' מפריע הרבה.

השו"בים: ר' משה שולמאן (א חסידותשער יונגערמאן ומקושר), ר' מענדיל ליב (הגם שהוא אומר אז ער איז א למדן, אבל א קאלטע ברי' וכו') – והם שו"בים לגסות כו', ולעופות – ר' נחמן שולמאן.⁹⁹

באסיפת המעמד בהווה השתתפו ר' משה בימב"ד¹⁰⁰ (מקושר גדול, פשוט) ר' כתריאל יפה¹⁰¹ (איש זקן נגיד וי"ס [=וידוע ספר]), אך מנגד להרש"ז יפה והוא מצדו של הרב ביאלאָסטאצקי, ובתחלה לא רצה כלל להשתתף אך בקבלתו מכתבו של הר"א ווייץ (והוא בעצם הרודף כבוד והוא בר-פועל, וכאשר מיע וועט אים הויבין יפעול להבא) התחיל להתעסק בזה, ר' משה שו"ב שולמאן והשו"ב ר' ליב מילנער (מקושר וצריך להתקרבות).

להתעסק במעמד החדשי נבחר ועד שיתענין בזה (בהפרטי כל נכתב שבזמנים הראשונים יתאספו בכל שבוע): הרב ביאלאָסטאצקי, הרש"ז יפה, ר' כתריאל יפה, ר' משה בימב"ד, השו"ב ר' ליב מילנער, השו"ב ר' משה שולמאן, ר' משה זלמן שניידעראויטץ, ור' נחמן שולמאן שו"ב.

המהלכים לגבות בפועל הם: ר' ליב מילנער, ר' ליב האבערמאן, ר' משה שו"ב, ר' יעקב ראובן מעלער, (מקושר גדול וחסידות'שער איד בכל הפרטים), ר' דובער קאזלינער,¹⁰² ר' אידל מאסקאָוויטץ, הב' ר' יחיאל בער מעלער, הב' יצחק גיטלין, ר' חיים יצחק גלדין,¹⁰³ ר' זאב גרינשפאן.¹⁰⁴ (כותב סדר שלוח המכתבים להם, עיין במכתבו).

נאסף (57 איש) 90.00 זהובים.

99. ר' נחמן ב"ר אשר שולמן (תרמ"ז – כ"ט סיון תש"ב).

100. ר' משה דוד ב"ר יעקב בימב"ד (דיסנא, תרמ"ח – נתניה, ט' מרחשון תש"מ). מכתבים אליו מכ"ק אדמו"ר זי"ע: אגרות קודש – אדמו"ר זי"ע, כרך כג, עמ' שצג; כרך כח, עמ' רפה-רפו. אודותיו ראו: מרדכי מנשה לאופר, 'חב"ד ונתניה', התקשרות, גליון תרחצ (ש"פ מקץ תשס"ח), עמ' 12; הנ"ל, שם, גליון תרצט (ש"פ ויגש תשס"ח), עמ' 9.

101. ר' כתריאל יפה (תרכ"ו – דיסנא, א' תמוז תש"ב).

102. ר' דובער ב"ר ברוך יוסף קוזלינר (תרנ"א – תש"ב).

103. ר' חיים יצחק ברמ"מ גילדין (תרמ"ו – ל' סיון תש"ב).

104. ר' זאב וואלף ב"ר אברהם גרינשפאן (תרמ"ו – נספה בשואה).

ביום ד' ויצא ח' כסלו, בא לעיר **פּראָזאַק**.

יש בשם מנין אחד, מתפללים בו בערך 40 איש. יש בשם שיעור תניא בכל ש"ק בבקר, ומדרש ביום הש"ק.

רב אין שם, והשו"ב הוא ר' זלקא פינקעלשטיין. יש להם מקוה, ומוסקה פ"א בשבוע.

הנכבדים והמקושרים הם ר' ברוך שלום סווערדלאָוו וגיסו ר' יוסף זימל לאנזוט, והשאר בכלל אנשים פשוטים.

סדר בשם מעמד חדשי, ומצרף הרשימה.

נאסף (מ-27 איש) 20.85 זהובים.

ביום ד' ויצא בערב, ח' כסלו, בא להתחנה **זיאבקי**, יש בשם מנין אשר מתפללים שם רק בש"ק בערך 30 איש.

השו"ב ר' רפאל יאָזמיר, ומהנכבדים ר' מנחם מענדיל באַדניעוו.

נסדר בשם מעמד חדשי מ-16 איש.

נאסף 6.05 זהובים.

מכתבו מד' ט"ו כסלו האָדוצישקי.

בעש"ק ויצא י' כסלו בא לעיר **דונילאָוויטץ**, חזר דא"ח – קודם קבה"ש [=קבלת השבת] – במנין החדש, היו כ-20 איש, ובש"ק אחר המנחה, במנין הגדול, היו בערך 40 איש.

יש בשם ג' בתי תפלה. ולומדים במנין החדש – מדרש בין מנחה למעריב, ואחר מעריב משניות, הלומד הוא ר' יהושע בנימין ליפשיץ, חותנו של הרב אל' סימפסאָן,¹⁰⁵ משתתפים לערך 20 איש. במנין הקטן שיעור משניות הלומד הוא התמים השו"ב ר' ישעי' פרידמאן,¹⁰⁶ משתתפים

105. אודותיו ראו: 'חסיד נאמן', ניו יורק תשס"ח.

106. ר' ישעיהו רפאל ברמ"מ פרידמן (דוקשיץ, תרנ"ז – דונילוביץ', ט' כסלו תש"ג), שו"ב דונילוביץ'.

בערך 35 איש. במנין הגדול שיעור משניות ע"י ר' חיים פעלדמאן, מחסידי קאידאנאָוו, משתתפים לערך 20 איש.

יש בשם חדר 'חורב' מאושר מטה"מ [=מטעם הממשלה], המלמדים הם השו"ב ר' ישעי' פרידמאן והשו"ב ר' מרדכי ברוסקין, מגזע החסידים, א גוטער פריינד, ומקושר.

הרב הוא ר' ישעי' יעקב מאיראָוויטץ, למד בישיבת באַברויסק, וחוזר דא"ח בכל ש"ק בביתו. השו"ב"ם הם ב' הנ"ל.

במוצש"ק ה' שיחת רעים אצל הרב, השתתפו בערך 20 איש. השקפה כללית על העיר, בכלל איז דאָ גישמאקע אידן, עס פילט זעך אז עס געפינט זעך א תמים בעיר [=בכלל יש כאן יהודים נעימים ומורגש שנמצא תמים בעיר].

נוסד בשם ועד לענין המעמד, והם: השו"בים, ר' חנוך צעפעליאָוויץ,¹⁰⁷ ר' אהרן טייץ, ר' זלמן זאראָב,¹⁰⁸ ר' מיכל סווערדלין, ר' יצחק שראָלאָוויץ, והרב ליו"ר [=ליושב ראש].

נאסף (39 איש) 100.20 זהובים.

ביום ג' וישלח י"ד כסלו בא לעיר האָדוצישקי.¹⁰⁹

היתה אסיפה בבית הרב דבר מעמד, ונבחרו ר' הערשיל¹¹⁰ קורלאנדציק ור' שמעון ליב סוורסקי.¹¹¹

יש בשם ג' מנינים, בחול מתפללים רק במנין אחד, וגם זה בקושי לאסוף מנין בבקר, ומכש"כ בערב, בכלל מתפללי המנינים לערך יותר מ-100 בש"ק.

אודותיו ראו: תולדות חב"ד בפולין, ליטא ולטביא, עמ' כט. וראו גם זכרונות בנו ר' שלום דובער פרידמן – דוד זאב רוטנברג (עורך), הפרטין שחיכו לו חיים אחרים, חמ"ד וחש"ד, פרקים א-ב.

107. ר' חנוך העניך ב"ר חיים צפלב'ץ (תרמ"ג – תש"ב).

108. אולי הוא ר' זלמן זרוב (וליו" – קרית מלאכי, י"ט ניסן תשמ"ג), מתלמידי ישיבת 'תומכי תמימים' ליובאוויטש.

109. על החיים החב"דיים בהיידוצישוק ראו: יצחק פערליס, 'דאס יידישע היידוצישאָק', בתוך: שמעון קאנץ (עורך), ספר זכרון לעשרים ושלש קהילות שנחרבו באזור שווינציאן, תל אביב תשכ"ה, עמ' 1480.

110. ר' העשיל קורלנדציק (?) – שווינציאן, י"ח י"ט תשרי תש"ב.

111. ר' שמעון לייב סוורסקי (תרנ"א – תש"ב).

חדר חרדי בשם אין, ורק בי"ס 'תרבות' – אשר המלמד בשם על לימודי קדש הוא ר"ל אפיקורס ממש, וגם הוא משמש בביהכ"נ דחסידים – ועוד בי"ס יודישיסטן.

המקוה מוסקה בכל שבוע, ולעת הצורך – עפ"י זאקאז – גם באמצע השבוע. הרב הוא ר' אלחנן מאשיץ,¹¹² ה' בפאסטאווי אצל כ"ק אדמו"ר שליט"א, ורוצה להתקרב, ולפעמים חוזר מאמרי דא"ח, מהותו ידוע לכ"ק. השו"ב מגזע המתנגדים וכו'.

העיר בכללה זייער א פראסטע, א קאלטע [=גסה קרירה], וכפי הנראה אינם מקושרים, ואפילו אלו המקושרים הם זייער פארקילט, וגם יש בשם פאליטיק עם הרב.

נאסף (19 איש) 23.00 זהובים.

ביום ב' דרך נסיעתו ה' בפאסטאווי – יום שלם – עשה אסיפה מיחידים, ויעצו לו כי לשם צריך לבוא על איזה ש"ק,¹¹³ כי בחול א"א לפעול כלום, אך לפי החום שלהם מסופק כו'.

מעיר האדוציסקי נסע לווינא על י"ט כסלו לפעול ולעורר כו'.¹¹⁴

ה.

תיאור אודות מצב של העיירה מיארי וסכסוך על השחיטה

ענין מיארי (המוזכר בהידיעות מהעיר הנ"ל במקומו)

ר' יהושע מהרי"ק שו"ב במיאָר זה זמן רב, א חסידות'שער איד וזקן. אנשי מיאר חושבים אותו קרוב לבן תשעים, יאריך השי"ת ימיו ושנותיו.

112. הרב אלחנן מאשיץ (?) – שווינציאן, י"ח-י"ט תשרי תש"ב), רבה של היידוצישוק משנת תרפ"ה. אודותיו ראו: רפאל יפה, 'רבנים, שוחטים, מלמדים און תלמידי חכמים', בתוך: ספר זכרון לעשרים ושלוש קהילות שנחרבו באזור שווינציאן, עמ' 1549.

113. בהמשך – בתחילת טבת תרצ"ג – הגיע לשם הרא"י בשנית.

114. הרא"י שהה בווינא בט"ו-כ"ט כסלו תרצ"ג. באחד מטפסי חשבונות הכנסת המעמד רשם הרי"פ: "הסך מווינא העמדתי בפה להיות כי בלא"ה מתקבל משם, אבל להיות הר"א ווייץ כתב שביאתו [של הרא"י] לווינא נחוץ לטובת הענין, ובלעדו ה' רק מחצה בערך".

העברה . 851, 30	גלובצקע . 210, —
לזשק . 28, —	דזשק"ז . 124, 65
דיסנא . 90, —	כודסלאוו . 14, 50
פוזנא . 20, 85	דזשק"ז . 92, 10
זיאנק . 6, 05	קריזש . 25, —
דונילוב . 110, 20	קורעניץ . 58, 65
הודושיק . 23, —	חיאזין . 22, 30
קאבילניק . 29, 40	וילעיקא . 34, 50
פאסטאוו . 52, —	קראסנע . 3, —
קאזאן . 11, 30	דוקס . 33, —
ווידז . 29, 50	סוועניאן-חדש . 14, —
סלאני . 108, —	סוועניאן-ישן . 33, —
מציוב . 10, —	ברסלב . 28, —
קאמפל . 231, 50	דרויסק . 9, 60
לודמיר . 307, 36	דרויע . 25, —
לוקאטש . 201, —	מיטרי . 26, 50
כעלם . 4, —	סרקובשיזנה . 42, 40
איליע . 22, 70	פאקאס-חדש . 20, —
2136, 16	גרמאניץ . 35, 10

בדו"ח המובא בפנים מתואר המסע רק עד י"ט כסלו, שביקר אז בוילנא בהתאם לבקשת החסיד ר' אליהו ווייץ. מדו"ח זה של הכנסת ה'מעמד' ניתן ללמוד על המשך מסע הרא"י ל: סוועניאן-חדש, סוועניאן-ישן, קאבילניק, פאסטאוו, קאזאן, ווידז, סלאני, מציוב, קאמפל, לודמיר, לוקאטש, כעלם. על ביקורו בארבעה האחרונים ראו להלן, סימן ח.

זה כחמשה שנים שנעשה חלוקי דעות בין השו"ב ובין הרב בעניני ממון, ואז אסרו הרב להשו"ב באמרו, כי מטעם זקנתו אין לו לשחוט.

השו"ב הנ"ל נסע – כמדומה לו לוילנא – ובחן א"ע, ונתנו לו בשם הודעה כי מותר לו לשחוט, ואך מיראתו של רדיפות הרב לקח לו השו"ב הנ"ל עוזר אברך מעיר מיאָר עצמה, שמו גבריאל חנוך ליפליאנדסקי, ואנ"ש המתחשבים למקושרי כ"ק אדמו"ר שליט"א ומעריצי השו"ב ומנגדי הרב, אומרים עליו שהוא למדן יר"ש ואומן בזביחה. והלך לו הרב ולקח גם הוא שו"ב, שמו אברהם יצחק,¹¹⁵ ועליו אומרים אנ"ש שאינו אומן כלל, ובפרט שהלך לקחת הזביחה בלא רשות השו"ב הזקן.

115. ר' אברהם יצחק שיינקמן, שו"ב במיורי. נספה בשואה.

וממילא נתחלקו אנשי העיר לצדדים, שהצד הנק' מאנ"ש אוכלים מזביחת השו"ב שלהם – היינו של העוזר ושל הזקן, כי גם הזקן עודנו שוחט – ואינם מתערבים גם בהכלים של הצד השני. הפצירו בו שיתערב בזה לעשות איזה סדר, והוא לא התרצה לזה בשו"א, ורק אמר להם שיכתוב ויודיע מפה לכ"ק אדמו"ר שליט"א.

חפצם עתה אשר הזקן יחדול מלשחוט, וישחטו רק הב', והוא יהי' שותף עמהם. ולפי"ד רא"י מאגידסאן, מהראוי הוא אשר השו"ב הזקן לא ישחוט עוד, וגם אמר לו השו"ב הזקן, כי השחיטה איננה כו', מטעם שהקצבים כמו בע"ב על השו"ב, להיות יראים שלא ישחטו הקצבים אצל השו"ב השני וכו'.

ו.

מכתב שכותב לאדמו"ר הרי"צ על פרנסתו והדחקות והתכניות הלאה

כ"ק אדמו"ר שליט"א

הגם שקשה עלי הכתיבה לכ"ק דבר עניני הגשמי'. כידוע לכ"ק שבעת ששלחו אותי לקאוועל ואח"כ ששלחו אותי דבר מעמד לא רציתי לדבר כלל אם רב או מעט כידוע כ"ז לכ"ק אדמו"ר שליט"א שב"ב שי' סובלים דוחק ולחץ ובאפשר לאמר גם רעב ה' ישמרנו, כי אפ' בהיותי בשיבת תו"ת בווארשא שלקחתי 70 זהובים לשבוע ועל יו"ט פי שניים ואכילתי ה' ג"כ בהשיבה ה' ג"כ בצמצום. אך לאחר ששלחו אותי לקאוועל ועד היום אין בביתי משבת לשבת תבשיל של בשר, כי כעת שכר דירה צריך אני לשלם לערך 4\$ לחודש. הסקה עולה ג"כ לערך 4\$ לחודש (כי בזמני החורף עולה לשבוע הסקת התנורים לערך 7.20 זהוב לשבוע) ואצלי בדרך נסיעתי להצטרפות שלי (הגם שאכסני' הנני אצל אנ"ש שי') בצמצום היותר גדול עולה לערך 5\$ לחודש. ומי יאמר על איזה מלבוש או חלוק (כי בדרך ראיסט זיך אפ וכדומה) בזה אין צריכים לחשוב כלל. ומה נשאר להצטרפות ב"ב שי' וכו'. אך עכ"פ אינני אומר שום דבר, ובעת עצמי תלויה דבר שכירתי על להבא. רק בזה הנני לחלות ולשאול את כ"ק אדמו"ר שליט"א איך יהי' הסדר על להבא. אם דעת כ"ק אדמו"ר שליט"א שאשאר על משמרתי בתור שוד"ר ואם צריכים לבקר את הגליל ב' פעמים בשנה. כי לפי דעתי הוא הכרחי ב' פעמים בשנה. כי לאחר הפסק זמן רב כזה שלא עבר בה איש נתקרב הדבר עד למאד וצריך לזה עמל גדול להזכירם שהם או אבותיהם ה' חסידים ה' ירחם על קהל עדת החסידים, הגם שנעשה מעמד חדשי והתחייבו מאנ"ש שי' להשתדל באסיפת[ו], אך מ"מ צריכים זירוז וכו'. והעיקר דבר התעוררות הישנה לאילנא דחיי וכו'.

כי באמת הנסיעה עולה לי במס"נ בפו"מ בזמני החורף מהקור הגדול השורה פה ונסיעתי

בעגלות (אשר אין לי לזה בגדים הראויים) ובקיץ הגשמים וכדומה. אשר ה' הוא העד שאינני מתחשב עם עצמי כלל, רק מאהבתי והתקשרותי לכ"ק אדמו"ר שליט"א וירחם השי"ת עלי אברהם יצחק בן פריידה רבקה שיהי' באפשרי לקיום רצון ושליחות כ"ק אדמו"ר שליט"א להמטרה הפנימית אשר רצוני וחפצי להפקיר א"ע לקיום רצון כ"ק אדמו"ר שליט"א.

אשר לפי זה נסיעת וביקור הגליל בכל אפשר[ו]ת הזירוז עולה לא פחות מן ד' חדשים ויותר מעט ולנסוע ב' פעמים בשנה הוא ח' חדשים בוודאי, והרי גם צריכים להיות בביתי ג"כ בין נסיעה לנסיעה. כי עכ"פ צריכים מעט הכנה לחזרת דא"ח (כי בדרך הוא מספיק רק על חזרת הישנות וכו'). ע"כ אחלה מכ"ק אדמו"ר שליט"א להוריני עצת קדשו.

וכתיבתי בזה הוא רק מפני שר' יחזקאל¹¹⁶ מציע דבר נסיעתי על פראצענטון והוא מדמה לשוד"רים מכבר, כי לו הייתי מפרזי על המדה שהנני חפץ מי זאל מיך ראיכמאכין [=שיעשירו אותי], מה אני מבקש רק הצטרפות ב"ב שי' והצטרפותי ולפרקים איזה חלוק וכדומה שחלילה לא יסבלו רעב וקור. רק הצטרפותי המצומצמת כ"ז הרי באפשר לכ"ק אדמו"ר שליט"א בעצמו. כי כמדומה לי שב"ה לפי ערך פעם ראשון בנסעי בגליל כזה, שזה באפשר לאמר יותר מן עשרים שנה לא הי' שוד"ר בשם, הרי כמדומה שפעלתי הרבה, וגם לפי דעתי אפי' בהיותי בביתי כמדומה לי שהי' צריכים לעשות בלאנקען כאלה שיהי' באפשרי לכתוב להגבאים שקבלו עליהם דבר אסיפת המעמד וכדומה.

זה אחלה מכ"ק אדמו"ר שליט"א להוריני מה שכותבים לי שכעת צריך להיות לא בחפזון הפירוש בזה. כי נשאר אצלי לבקר העיירות סלאנים (אשר בשם [א]הי' בש"ק שמות) ומשם לעיירות קאוועל, לודמיר, לוקאץ, אשר לפי העבודה הצריכה להיות הם רק ג' שבועות, היינו גליל וואלין ג' שבתיים.

ובכלל אחלה מכ"ק אדמו"ר לרחם עלי ולמחול לי כאב המרחם על בנו על כתיבתי הארוכה, כי הוכרתי הפעם לכתוב, וירחם השי"ת עלי שיהי' באפשרי לקיום רצון כ"ק אדמו"ר שליט"א בענינים הפנימים בנקל מתוך הרחבה בלי תשלום שכר גשמי מכ"ק, וזכות תפלת רבים מקושרי כ"ק אדמו"ר שליט"א וגם אני בתוכם, ישלח השי"ת רפו"ש בקרוב לכ"ק אדמו"ר שליט"א עם אריכות ימים ושנים בריאים, שיוכל לנהל את בני"שי' במנוחה ומתוך הרחבה אכי"ר.

המעתיר ע[בדו] ותל[מידו] אברהם יצחק ב"ר זאב ז"ל
בן פריידה רבקה

בדעתי להיות אי"ה בשבוע וארא בקאוועל.

ז.

המזכיר רבי יחזקאל פייגין כותב אודות רא"י

מכתב הרב יחזקאל פייגין, מזכירו של אדמו"ר הרי"צ, אל כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ, ובו דן בדבר העסקת הרא"י כשד"ר ועל פעולותיו במסעו באלול תרצ"ב-שבט תרצ"ג. למכתב זה צירף את מכתבי הרא"י להלן, סימנים ח-יא.

ב"ה

בדבר הרא"י שי' מאגידסאן הנה נסע במשך הזמן כל הגליל - ווילנא-ואלין - שלשה שבועות. בחדש שבט חזר לביתו, ורק באמצע ה' ג"כ בביתו קרוב לג' שבועות, משך ימים אחר ר"ה עד חג הסוכות. וכעת צריכה להיות נפתרת השאלה איך יהי' א[ו]דותו לימים הבאים. הנראה מהחשבון אשר בזה אשר תוצאות להכנסת מעות לא ה' גדולה בזה, אך רק להיות שזהו פעם הראשון להתדבר ועשה בכלל איזה התעוררות, חושב הנני אז עס האט געליינט [=שזה השתלם], כעת, הנה ליסע עוד הפעם גם נניח שיכולים ליסע לפי"ע הנתינות הלא גדולות שני פעמים בשנה, הנה יכולים להתחיל ליסע אחר הפסח ומה יהי' עמו במשך הזמן אשר עולה כשני חדשים בכל אופן צריכים להודיעו בעוד מועד, וע"כ הנני שולח בזה לכ"ק חשבון מפורט מנסיעותיו בהנוגע להמעמד, ובכלל הידיעות מהעירות נמסר לכ"ק עוד קודם נסיעת כ"ק ומחכה הנני על מענת כ"ק מה להודיע. רשום בזה בהחשבון המגיע לו בערך \$50 היינו לבד מה ששלח כ"ק כפי שכתב ע"י הר"א ווייץ אשר זה צריכים לנכות מהחשבון המגיע. בחשבון הוצאות רשום על ההוצאה מפאליעניעץ לוילנא סימן שאלה על 27.65 זל[א]ט כי זהו ההוצאות שנסע חזרה מביתו במשך הזמן וההוצאות לביתו לקח על חשבון עצמו והוצאות חזרה כותב אשר אפשר לחשבם על חשבון כ"ק והניח הדבר לפתרון כ"ק.

כן שלוח בזה מכתביו כמו שהם כי מכתב אחד נתקבל חתום אשר רק לקחתים מהמעטפה כי לא רצ[י]תי לקרא אותם, אף שלא ה' חתום, כי אם ה' בהם ענין השייך [לשלי ה'?] כ[ו]נתב ג"כ אלי, ואולי [יש?] שם ענין שאין ראוי לקראתם עבורי, ורק להקל השלוח לקחתים מהמעטפה.

ח.

מכתב רא"י שמתאר בכללות את מצב העיירות שבהן ביקר

כ"ק אדמו"ר שליט"א

באתי מנסיעתי על ש"ק יתרו לביתי, בכלל באפשר לאמר כי לפ"ע מנסיעת[י] הפעם כמדומה לי שהרבה פעל הנסיעה בכל הפרטים, אך עדיין רחוק הוא מהמשרה שצריכה להיות, ועדיין צריכה הרבה כחות שכ"ק אדמו"ר שליט"א יאהיל על כללות אנ"ש שי' בגו"ר. החינוך מהעדר החדרים

אידעשע עומד במצב לא טוב ובפרט בגליל ווילנא, כי נמצאים עיירות שאין שם מלמדים רק הבתי-ספר שלהם וכו'.

אחלה מכ"ק אדמו"ר אם באפשר להודיעני הסדר שלי עד חג הפסח והעתיד, כי עד היום לא קבלתי שום ידיעה. מצבי בביתי היינו הגשמי לא טוב.

בשבועות האחרונים הייתי בקאוועל, לודמיר, לוקאץ. בכלל המה מקושרים ביותר ומעת היות כ"ק שליט"א במחנם¹¹⁷ כמדומה שפעל ג"כ עליהם בענין המעשה בפועל וכו'. בלוקאץ שבעתי עונג רב בראותי שבהמנין שלנו יש ת"ת עפ"י סדר הישן ולומדים יותר מן ששים כ"י תלמידים. בקשו אנ"ש דלוקאץ שישלחו להם ב"ג' ס' תניא. אנ"ש בגליל וואלין בקשו כעת ממני בהיותי בשם להתחנן לפני כ"ק שליט"א שישלחו להם המאמרים שנאמרו בלודמיר.

בדרך נסיעתי הייתי בחעלעם, ובשם נמצאו קרוב לב' מנינים תל[מידים] שלמדו בווארשא בתו"ת, ב' מהם יונגעלאייט [=אברכים], בכלל כולם חסידישע בחורים יר"ש אך מפני שהם מפוזרים במנינים שונים מפריע זאת מלימוד דא"ח, וקיבצתי כולם ודיב[ר]תי עמהם וכולם בפה אחד הבטיחו שיתקבצו ביחד ללימוד הדא"ח בכל ש"ק, גם עשיתי להם איזה תקנות שהלמוד בנגלה יהי' ג"כ במקום אחד, ועוד איזה תקנות, והבטיחו לי לכתוב מכתב פרטי מכל הנעשה, ואז אודיע לכ"ק אדמו"ר שליט"א.

בבקשת ר' יוסף בן טשערנע שוחט מקאוועל שאזכור לפני כ"ק אדמו"ר שליט"א דבר בנו ישראל בן שרה פייגה כי הוא חולה גדול מסוכן ר"ל כפי אמירת הרופאים. כ"ק מכיר אותו והוא בעל צדקה גדול, און א' אידעשע שטוב ומקבל על עצמו מה שיצו' עליי רק בקשתו לעורר ר"ר ממקור הרחמים עבור בנו יחידו שי' שהשי"ת ירחם עלי' וישלח לו בקרב רפו"ש לאריכות ימים ושנים בגו"ר.

המעתיר ע[בדו] ותל[מידו] אברהם יצחק ב"ר זאב ז"ל
ובן פריידה רבקה

ט.

בקשה מרא"י מאדמו"ר הריי"צ לשאול שאלה בתורת הדא"ח

כ"ק אדמו"ר שליט"א

כאשר זה זמן שחפצי מאד לשאול פי' איזה ענין בדא"ח ממא[מ]רי כ"ק אדמו"ר שליט"א ועד

117. לביקור זה ראו: תולדות חב"ד בפולין, ליטא ולטביא, עמ' לט-מא.

היום לא הרהבתי עוז, אך כאשר זכיתי איזה פעם עוד בהיותי בלויבאוויטש על יחידות וביאר לי אז מה ששאלתי¹¹⁸ וגם נשאר רשום אצלי דבריו הקדושים, ע"כ אחלה מכ"ק אדמו"ר שליט"א אפשר יתנו לי רשות לשאול פי' איזה דבר במאמר הוי' יחתו¹¹⁹ וכו'. ובפרט ושננתם לבניך כתיב¹²⁰.

המעתיך תל[מיד] אברהם יצחק ב"ר זאב ז"ל
ובן פריידה רבקה

בקשת ברכה שלא יצא לו היזק מהלוואה

כ"ק אדמו"ר שליט"א

זה קרוב לשנה ומחצה שנתתי בבקשת ר' צבי גורארי¹²¹ שי' לעשות לו טובה ולחתום לו וועקסלען [=שטר חוב] על שמו, כי הי' נוגע לו בנפשו ממש ונעתרתי לבקשתו וחתמתי אז וועקסלען [=שטר חוב] בערך ע"ס ב' אלף זהובים ור' הערש שי' הנ"ל קיבל אז סחורה או חליפין מעות, וממילא לא שילם עבורם, אף כי הבטיח לי אז (זה הי' ער"ה צ"ב כשהי' כ"ק שליט"א באטוואצק) שישלם בזמנו. וכעת יש לי עגמ"נ גדול מזה שבאים לתבוע ממני. ע"כ אחלה מכ"ק אדמו"ר שליט"א לעורר ר"ר עלי ולברכני שלא יהי' לי מזה ח"ו שום צער והיזק מזה, כי מאיימים עלי שימכרו ח"ו מה שבביתי ויתן ה' בלב ר' צבי הירש גורארי' שישתדל בפרעון השטרות הנ"ל וירחיב השי"ת את גבול אחב"י בכל מילי דמיטב.

המעתיך ע[בדו] ותל[מיד] אברהם יצחק ב"ר זאב ז"ל
ובן פריידה רבקה

118. לכאורה הכוונה שהיה ביחידות אצל אדמו"ר הרש"ב נ"ע בעת שלמד בלויבאוויטש, שכן אדמו"ר הריי"צ מעולם לא היה בלויבאוויטש מאז שנהיה אדמו"ר. אך אולי הכוונה בעת שאדמו"ר הריי"צ היה מנהל הישיבה בלויבאוויטש, ואז נכנס אליו בפרטיות ומכנה את זה יחידות. וצ"ע.

119. ד"ה הוי' יחתו מריביו תרפ"ט – סה"מ תרפ"ט, עמ' 1 ואילך.

120. דברים ו, ז. וראה רש"י שם, אלו התלמידים.

121. אודותיו ראו: 'ספר השיחות תרפ"פ-תרפ"ז', עמ' 24, הערה 2. ועוד.

י.א.

פ"נ בקשת ברכה שיזכה בגורל לוטו
בכדי שיכול להקדיש כל זמנו לשליחות

כ"ק אדמו"ר שליט"א

אנא לעורר ר"ר ממקה"ר והחסדים ע"ד מכניסי רחמים לפני בעל הרחמים והחסדים עלי אברהם יצחק בן פריידא רבקה ועל כל ב"ב שי', כאשר ביום ג'ד' אדר הבע"ל הוא ההגרלה מהדאָלאַרובקעס [=הגרלת לוטו], ירחם השי"ת שהנומערין 843426 ונומער 844571 יזכו בהגרלה העתידה להיות בגורל טוב, וירחיב השי"ת את מצבי שיהי' באפשרי לעבוד עבודת הקודש ולהיות בעו"ר [=בעושי רצונו] של כ"ק אדמו"ר שליט"א בענינים הפנימים מתוך הרח[ב]ה ובמנוחת הדעת בתוכאב"י [=בתוך כל אחינו בני ישראל] אכ"ר.

י.ב.

שמוחת אדמו"ר הריי"צ מעבודתו של הריי"א בשדה השד"רות שלו

מכתב כ"ק אדמו"ר הריי"צ אל הרא"י מגידסון מסיון תרצ"ג. המכתב נדפס באגרות קודש, כך ב, עמ' תקכב-תקכו. מכתב זה הוזכר במכתב כ"ק אדמו"ר הריי"צ לכ"ק אדמו"ר זי"ע: "היום נדפס' השיחה, בלוית העתק אחד מן המכתבים אשר כתבתי להמשולח הר"י מאגידסאן, ומחר אי"ה אשלחה לכם" ('אגרות קודש – אדמו"ר הריי"צ', כך טו, עמ' קנח). לשלימות העניין הבאנו כאן כמה קטעים ממכתב זה.

פותחין בברכה להודות לד' על הבשורה הנעימה האמורה במכתבו (כן ת"ל הגיעני עוד מכתבים וידיעות ממדינות שונות) כי בהרבה מקומות – כן ירבו – ממושבי אנ"ש וגזע החסידים ד' עליהם יחיו, התעוררו לקבוע זמני לימוד דברי חסידות ברבים.

יקר וחביב לי כל אחד ואחד מאנ"ש ויראי אלקים בחיבה יתירה, ואשמח במאד על הידיעות האמורות.

בידעי גודל הקורת רוח הנעשה לנשמת הוד כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים דברי תורתם וברכתם חיים וקיימים לעד, ושמוחת נשמת החסידים אשר בניהם ובני בניהם וגזעם עוסקים בתורה ועבודה בהנהגה של דרכי חסידות.

ובידעי רוב הברכה בגשמיות וברוחניות הסבוכה לרגלי קביעות זמני לימוד דברי חסידות ברבים.

ב"ה.

ידיעות מקרי גליל ווילנא
מקורו של חסיד ר' רא"י מאגידסון, אלול רצ"ב, כסלו תרצ"ג.

מכתב, י"ב אלול, בודסטאט.
ביום ה' שופטים, ל' מנ"א, בא לראשון (מחילא) בליל ש"ק חור דא"ח במסין שטראשעלער (שם מחפיל הר"ל שנין) ביום הש"ק קודם המנחה במסין ליארי, ואחר המנחה במסין ליובאטיטש.
בכלל אנשי העיר הם מקושרים גדולים, ורואים זאת פנתונת המעמד כשמתח גדולה ויותר מכפי כחם (כי בכלל העירות האלו הם מרוששים (פארשט) ופרידתו מחט ה"י כמו שנפרדים איש מעל רעהו כירידים נאמנים ואחובים מכבר במסין שטראשעלער לומר בין מנחה לערבית הר"ל ש"י עין יעקב ואח"כ דף גמרא תניא ולקו"ה, ועל שולחן חב" לומר בעה"ב אחד משניות ברכים ועל פי השו"ת של הר"א התחיל הר"ל ללמוד תניא עם איוה, נערים, ובשאר הבתכ"ו עיקר הלימוד הוא בש"ק, במשניות, ומשלימים בערך המעמד של פרק אחד ליום, ונמשך הלימוד איוה שעות.
המחשבים באסיפת המעמד הם: משה יעקב פויגל (בר דעת וסגן יו"ר הקהילה ועמדו כאמור להחבר בענינים הנוגעים לאנ"ש בכלל כו') ר' אלתר צובמאן, ר' מאיר מענדיל קאפלמן, (יו"ר הקהילה הוא אברהם משה ציקלין, פליסקין) ובכלל הם ממעריציו האחרים של הר"ל ש"י.
נאסף (א"ש 356) 124,657 זחובים.

אור לעש"ק תצא ז' אלול בא לגלובקע, בליל ש"ק חור דא"ח במסין שטראשעלער, ותי' עולם לא גדול ביום ש"ק קודם המנחה במסין ליובאטיטש ולפ"ע ה"י עולם גדול וביום א' תבוא בערב במסין ליארי, וביום ב' במסין עבר חנהר (חנ"ק) גרינער מנין, ואח"כ ה"י שיחת רעים.
בכללות אלו הימים שה"י כשם ה"י אצל החסידים כמו יו"ט קסן ועמדו בחתונות גדולות, וזכרון ימי קדם בעה נוא השדר"ק, אך הרבה חסידים זה שאוהו הזמן ה"י עת הבחירות בחתולת לסגן רב, וחחסידים הביעו צערם על גורלם הסר והרדיפות שיש להם מצד המנגדים, (ומטעם זה חסרו הרבה אנ"ש לסווא לשמיעה דא"ח) בחפצו ה"י לדבר על לב הצעירים והאנרכים, (כי עורר ע"ז מהניחם קודם קריאת התורה והבטחתי לחתאסף כמוצש"ק, ולפועל לא באו מצד התעמולה של הצד המנגד.)
שיעורי הלימודים בחסידים לומדים בכ"י אחר תפלת שחרית פרק הלבנה ומחם בין מנחה למעריב, נוסף עליהם מנין שטראשעלער ששם אומר דף גמרא בכ"י הר"מ לעז זבש"ק אומר לפניו דא"ח (בין מנחה לערבית) ג"כ ר"מ לעז ויש שם לערך ר' ה' מנינים חשובים, ובמסין עבר חנהר ג"כ כנ"ל ופעל אצל חלומד שיאמר בכל יום אחר המלה ערבית פרק תניא והבטיחו על זה (בכלל הבטיחו כולם כאשר יעזר להם הש"ת ויה"י אצלם רב חסיד מתיכולת יה"י בעז"ה למעול ולעשות ככל הפרטים)
המחשבים באסיפת המעמד הם: חסיד ר' בן ציון חאנאטיטש, ר' דובער רייכעל (נכא מנין עבר חנהר) ור' ברוך שלום צעפעלעזין (נימו של ר"מ חפץ שו"ב) בר דעת ונגיד לפ"ע ומקושר גדול ובאמשרו לפעול הרבה, כי אנ"ש ש"י מחשבים עם דעתו כו'. זר' גרשון יע"י אינעם ועוד אחד כו'.
נאסף (א"ש 740) 210,00 זחובים.

ואשריהם מה טוב חלקיהם של כל המשתתפים בהלימוד ומה נעים גורלם של העושים והמעשים ליסד ולחזק דברי הלימודים.

נוסף על האמור במכתב הכללי הניתן לו לאנ"ש שי לעוררם בדבר קביעות לימוד חסידות ברבים, יפרש שיחתי בדברים הדברים, דברים ברורים להסבירם כי טובתם טובת ביתם זרעם וזרע זרעם יחיו האמיתי הוא, כי כאשר יעשו ויקיימו דבר הלימוד דא"ח ברבים אשר בזה מתקשרים באילנה דחייא, הנה אור זכות הוד כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים יאהיל עליהם וכל אשר להם להצליחם בעניניהם.

וביחוד צריכים לעודד ולעורר את הרבנים השובי"ם המלמדים ותלמידי התמימים שי' להזכירם כי פקודת הקדש, קדש הקדשים הוד כ"ק אאמו"ר צוקללה"ה נבג"מ זי"ע עליהם נסוכה בפקודה ואזהרה בדבר התיסדות וחזוק לימוד דא"ח ברבים.

וראוי לפקוח עיני אנ"ש וביחוד הרבנים השובי"ם המלמדים והתמימים שיחיו הצועקים בבני חייא ומזונא ואינם נענים ח"ו להיותם שוכחים תעודתם ואינם ממלאים חובתם האמורה, כי דא תרעא לאעלאה בהיכלא דצדיקייא קיימין בי', במילוי בקשת רחמים בכל צרכיהם מנפש ועד בשר, וכאשר ימלאו פקודת הקדש האמורה בשובה ונחת יאר ד' פניו אליהם ואלינו ויקבל תפלתנו בתוך תפלת כאחב"י שי'.

במקום נסיעותיו יחקור וידרוש על דבר המקובל ומיוסד אצלנו זה ששה שנים אמירת שיעור תהלים (כפי שמתחלק לימי החדש) אחר התפלה בכל מנין ומנין שמתפללים בצבור ואמירת קדיש יתום אחר התהלים (וכל יחיד המתפלל לעצמו ג"כ מחויב באמירת שיעור תהלים) אם הוקבע זאת, ובמקומות שעדין לא נקבע, יאמר להם כי יקבעוהו לטובה ולברכה...

והשי"ת יצליח לו בעבודתו עבודת הקדש לעורר את אנ"ש ד' עליהם יחיו ולעוררם בקביעות עתים לתורה וירם השי"ת את קרנם בבני חייא ומזונא רוויחא בתוך כאחב"י שי'.

ידידו הדו"ש ומברכו

יוסף יצחק

יג.

תכנית סדר עבודת ומשכורת הרי"א

מסמך זה כנראה נרשם על-ידי הרי"פ, והוא הסכם-דברים עבור עבודת הרא"י כשד"ר.

תנאי נסיעת השוד"ר הרא"י שי' מאגידסאן

מיום ט"ו מרחשון תרצ"ד, ורשא

הצעתו:

שכירותו לחדשים לא פחות ממאה ושמונים זלאט.

המוכרח ביותר חמשה ועשרים זלאט לשבוע, מבקש שיושלח לביתו כי מוכרח זה על לחם היומי.

עבודתו המוטלת עליו:

הנסיעה בהעירות במדינת פוילין בעיקרו בגליל וילנא-ואלין, ואם יוסיפו עוד איזה עירות, כן אם ימצאו לנכון אשר יסע לחו"ל, אם לא יהי' מניעות מצד עניני הפאס [=דרכון].

בהנסיעה עבודתו המוטלת עליו לחזור דא"ח, התועדות אנ"ש, ההשתדלות בהכנסת המעמד הזמני, קביעות מעמד חדשי (או שבועי, כפי דרישת תנאי המקום).

הזמן הנשאר מנסיעתו בערך יותר משלשה חדשים בשנה וכן גם בזמן נסיעותיו, עליו למלאות העבודה השייכה לגליל וילנא, היינו לבא בתמידות במכתבי התעוררות כתיבת הקבלות והדומה, הכוונה בכתיבת מכתבי ההתעוררות לא משמו (שזה יכול להיות לפרקים בתנאים ידועים ומוכרחים, רק הכוונה מכתבי ההתעוררות הנשלחים כרגיל העבודה הטענית [=הטכנית] (מעשית)) בזה, וכן ההתענינות לפקח על כל הדרוש ומתי ולמי דרוש כתיבת המכתבים, ואם נתמלאו כל הדרוש למדינה הלזאת בשלוח מאמרים והדומה.